

**TÜRK MODERNLEŞMESİNİN
YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİNE ETKİSİ**

Merve ERÇOBAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK
Kasım, 2023
Afyonkarahisar

TC.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK MODERNLEŞMESİNİN YÜKSEKÖĞRETİMDE
DİN EĞİTİMİNE ETKİSİ**

Hazırlayan
Merve ERÇOBAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türk Modernleşmesinin Yükseköğretimde Din Eğitime Etkisi**” adlı çalışmanın, tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

10/11/2023

İmza

Merve ERÇOBAN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Merve ERÇOBAN
	Numarası	200614205
	Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Türk Modernleşmesinin Yükseköğretimde Din Eğitimine Etkisi
Tez Savunma Sınav Tarihi		10.11.2023
Tez Savunma Sınav Saati		14.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİNE ETKİSİ

Merve ERÇOBAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Kasım, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Eğitimin hedefi, insan unsurunu işlemek, onu ruhi yönden olgunlaştırmak, bu yolla da onun memleketine ve milletine faydalı bir birey olmasını sağlamaktır. Çağın şartlarına göre eğitim sisteminin de güncellenmesi, modernleşen çağa ayak uydurması önemli bir konudur. Bu bağlamda din eğitimi alanı modernleşme sürecinden en çok etkilenen alanlardan birisidir. Bu çalışma modernleşme hareketinin din eğitimi ne yönde etki ettiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Belirlenen amaç doğrultusunda yapılan araştırmalar göstermiştir ki, Türk modernleşmesi, köklü bir değişimin yaşandığı ve günümüzde de devam eden zorlu bir süreci ifade etmektedir. Bu zorlu sürecin din eğitimi alanındaki olumlu ve olumsuz yanlarını ayırt etmesi ve olumsuz etkilerine dikkat çekmesi açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasında, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin aldıkları din eğitiminin, modernleşmeye ve onun unsurlarına yönelik bakış açısında etkili olup olmadığı sorgulanmıştır. Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 50 öğrencinin katılımı ile derinlemesine mülakat yapıp elde edilen veriler betimleyici nitel analiz tekniğiyle analiz edilip değerlendirilerek bulgular yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, İlahiyat fakülteleri öğrencilerinin fakültede aldıkları dini eğitimin modernleşmeye ve onun unsurlarına karşı bakış açısına etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Din Eğitimi, Modernleşme, İlahiyat Fakültesi.

ABSTRACT

THE IMPACT OF TURKISH MODERNIZATION ON RELIGION EDUCATION IN HIGHER EDUCATION

Merve ERÇOBAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES**

November, 2023

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

The goal of education is to cultivate the human element, to mature him/her spiritually, and in this way to enable him/her to become an individual useful to his/her country and nation. It is an important issue to update the education system according to the conditions of the age and keep up with the modernizing age. In this context, the field of religious education is one of the areas most affected by modernization processes. This study aims to determine how modernization movements affected religious education. Research conducted in line with the determined purpose has shown that; Turkish modernization represents a difficult process in which radical changes took place and continue today. This difficult process has positive and negative effects in the field of religious education, and at the same time, this study is important in drawing attention to their distinctive aspects and negative effects. In the field research carried out within the scope of the research, the faculty of theology it was questioned whether the religious education the students received had an impact on their perspective on modernization and its elements. In-depth interviews were held with the participation of 50 students from Afyon Kocatepe University Faculty of Theology. The data were analyzed and evaluated using the descriptive qualitative analysis technique and the findings has been interpreted. As a result of the findings, theology faculty students it has been revealed that the religious education they received at the faculty affected their perspective on modernization and its elements.

Keywords: Education, Religious Education, Modernization, Faculty of Theology.

ÖN SÖZ

Din, bu dünyada insanlara yol gösteren ve kendi koyduğu kuralları bulunup ahirette bu kurallara uyulup uyulmadığının hesabını kapsayan, ebedi kurtuluşa erdiren bir ilahi yolu ifade eder. Din insanlara; vahiy, şeriat, sünnet, kutsal, örf ve adet gibi araçlarla ulaşır. Fenomenolojik açıdan bu süreç, dünyayı kurma ve sürdürme olarak iki boyutta toplanabilir. Din vahiy yoluyla dünyayı kurar ve tedeyyün yoluyla da dünyayı sürdürür¹.

Dinler toplumsal yaşamın önemli bir bileşenidir. Bu noktada sürekli değişen ve gelişen hayat şartlarına göre dinin, sosyal işlevselliğini ayrıntılı olarak tahlil etmek gerekir. Dinlerin büyük sosyal dönüşümlere uyumu yakalamalarını sağlayan bir yorum yetenekleri vardır ve bu da onların varlıklarını koruyabilmelerini sağlar². Nitekim bireye ve topluma hitap edebilmesi için bu dinamizme ihtiyacı vardır. Çünkü çağımızın tabiriyle modern insanın, güncel tecrübe, değişim ve yeniliklere hazır olması gerekmektedir. Başkalarının düşüncelerine saygı, onların farklılıklarını kabullenme, dakiklik ve düzenli olmak da modern insanı niteleyen özellikler arasındadır. Yanı sıra bilim ve teknolojiye karşı büyük bir güven duygusu barındırır³.

Din eğitimi alanı Türkiye’de, Osmanlı’dan günümüze kadar belli aşamalardan geçmiş, yoğun bir değişim süreciyle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim modernleşme süreci her alanı etkilediği gibi eğitim alanında da köklü değişime neden olmuştur. Genelde modernleşmenin özelde ise Türk Modernleşmesi’nin ne olduğu, yükseköğretimde din eğitimine ne gibi etkilerde bulunduğunu, ilahiyat fakültesinde öğrenim gören bireylerin aldığı din eğitiminin, modernleşmenin unsurlarına yönelik bakış açısını nasıl etkilediğini analiz etmek amacıyla hazırlanan bu çalışma, kavramsal ve pratik olmak üzere iki aşamada yürütülmüştür.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; modernleşmenin göstergeleri ile modernlik, modernizm ve modernleşme kavramlarının tanımlarına kuramsal çerçevede yer verilmiştir. İkinci bölümde; Türkiye’de modernleşme süreci tarihsel olarak ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde; çalışmada kullanılan yöntem ve

¹ Bedri Gencer, *İslam’da Modernleşme (1839-1939)*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, s.53.

² Samir Amin, *Modernite, Demokrasi ve Din Kültüralizmlerin Eleştirisi*, Çev: Fikret Başkaya, 3. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul 2020, s. 28

³ Muharrem Sevil, *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara 2005, ss. 41-42.

konu kapsamında yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgulara ve bu bulguların analizlerine yer verilmiştir. Alan araştırması için hazırlanan mülakat formu, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din ve modernleşmenin unsurları hakkındaki düşüncelerini; ikamet ettikleri yer, aile gelir düzeyleri, anne- baba eğitim düzeyleri ile mesleki durumları değişkenleriyle birlikte ele alan modernleşme algılarını ölçmeye yönelik dokuz adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Mülakat, örneklem grubu olarak seçilen AKÜ İlahiyat Fakültesi öğrencilerine uygulanmıştır. Alan çalışmalarımızın bulguları ve yorumları yine bu bölümde değerlendirilmiştir.

Tezde yöntem olarak, kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde dokümantasyon metodu ve araştırma bölümünde, tarama modeli metodu takip edilmiştir. Buna yönelik olarak bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

Kuramsal çerçevede modernlik, modernizm ve modernleşme kavramlarını tanımlayarak bu kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca bu kavramlar çerçevesinde, Türkiye’de modernleşme sürecinin Osmanlı’dan günümüze geçirdiği evreler ve yaşanan değişimlerin din eğitimi alanına etkilerine de değinmeye çalıştık.

“Türk Modernleşmesinin Yükseköğretimde Din Eğitimi Etkisi” adlı çalışmamda, bilgi ve birikimleriyle her aşamada yanımda olan, desteğini esirgemeyen tez danışmanım, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK’a, lisans eğitimimden bugüne kadar tecrübelerinden istifade ettiğim saygı değer hocalarıma, eğitim hayatımın her kademesinde maddi ve manevi olarak beni daima destekleyen değerli aileme, ilk öğretmenim olan ve ilmi anlamda kendimi geliştirmem için bana sayısız imkan sağlayan kıymetli babam Hasan SARITAŞ’a ve son olarak bu çalışmayı hazırlarken ilgi ve desteğiyle her daim beni motive eden sevgili eşime teşekkürlerimi sunarım.

Merve ERÇOBAN

2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
TABLOLAR LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.MODERNLİK, MODERNİZM VE MODERNLEŞME.....	3
1.1.MODERNLİK	3
1.2.MODERNİZM	7
1.3.MODERNLERŞME	8
1.4.MODERNLEŞMENİN GÖSTERGELERİ.....	10
1.4.1.Akılcılık	10
1.4.2.Bireyselleşme.....	10
1.4.3.Sanayileşme	12
1.4.4.Kentleşme	13

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ

1.TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ	15
1.1.OSMANLI DÖNEMİ'NDE DİN VE MODERNLEŞME.....	15
1.2.CUMHURİYET DÖNEMİ DİN- TOPLUM İLİŞKİLERİ	20
1.3.YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ VE MODERNLEŞME	24
1.3.1.Cumhuriyet Döneminde İlahiyat Fakültelerinin Tarihsel Gelişimi	24
1.3.2.Modernleşme Sürecinin İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitime Etkisi	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİNE ETKİSİ

1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	31
2.ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	31
3.ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	32
4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	33
4.1.VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	33
4.2.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	34
4.3.VERİ ANALİZ YÖNTEMİ.....	35
5.ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	36

5.1.KATILIMCILARIN KİŞİSEL BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR	36
5.1.1.Cinsiyet Durumları	36
5.1.2.Aile Gelir Düzeyi	37
5.1.3.Üniversiteden Önce İkamet Edilen Yer	37
5.1.4.Mevcut İkamet Yerleri	38
5.1.5.Anne Eğitim Düzeyi	38
5.1.6.Baba Eğitim Düzeyi	39
5.1.7.Baba Meslek Durumu	39
5.1.8.Anne Meslek Durumu.....	40
5.2.KATILIMCILARIN DİN EĞİTİMİ VE MODERNLEŞME ALGILARINA AİT BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	40
5.2.1.Katılımcıların Din Eğitimi Aldıkları Kaynaklar.....	40
5.2.2.Popüler Kültür Algıları	42
5.2.3.Moda Algıları ve Giyim Tarzlarını Belirleyen Unsurlar.....	46
5.2.4.Arkadaşlık İlişkilerinde Dini Hayatın Etkisi.....	49
5.2.5.Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu.....	51
5.2.6.Tatil Bölgesi Seçimlerinde Dini Hayatın Etkisi.....	55
5.2.7.Bidat ve Hurafe Anlayışı	56
5.2.8.Mevcut İslam’i Hükümlerin Günümüze Yansımaları.....	59
5.2.9.Din Eğitimi Derslerinin İşleniş Şekillerine Yönelik Tavsiyeler	61
SONUÇ VE ÖNERİLER	65
KAYNAKÇA.....	67
EKLER	71

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	36
Tablo 2. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Geliri Dağılımı	37
Tablo 3. Katılımcıların Üniversiteden Önceki İkamet Yerleri	37
Tablo 4. Katılımcıların Mevcut İkamet Yerleri	38
Tablo 5. Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi	38
Tablo 6. Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyi	39
Tablo 7. Katılımcıların Baba Meslek Durumu	39
Tablo 8. Katılımcıların Anne Meslek Durumu	40
Tablo 9. Katılımcıların Din Eğitimi Aldıkları Kaynaklara Göre Durumları	40
Tablo 10. Popüler Kültür Algılarına Yönelik Durumları	42
Tablo 11. Moda Algıları	46
Tablo 12. Arkadaş Seçiminde Dini Hayata Göre Tercihler	49
Tablo 13. Kadınların Sosyal Hayattaki Konumuna Yönelik Algılar	51
Tablo 14. Tatil tercihlerine ilişkin bulgular	55
Tablo 15. Dini Hükümlerin Güncel Problemlere Etkileri	59

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%	: Yüzde
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
AKÜ	: Afyon Kocatepe Üniversitesi
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
İDKAB	: İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü
İHL	: İmam Hatip Lisesi
İLP	: İlahiyat Lisans Programı
M.s.	: Milattan Sonra
ÖYS	: Öğrenci Yerleştirme Sınavı
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UBO	: Uluslararası Bakalorya Organizasyonu
Vb.	: Ve Benzeri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Modernleşmenin ne olduğu ve ne zaman başladığına yönelik farklı görüşler bulunmaktadır. Yaygın olarak 20. yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlayan modernleşme kavramı, öncelikle teknolojiye olmak üzere toplumsal hayattaki değişme ve gelişmeleri ifade etmektedir.

Modernleşmenin ne olduğunu tam olarak anlayabilmek için modernleşmeyle ilişkili kavramların analiz edilmesi gerekmektedir. Modern, modernlik ve modernizm kavramları modernleşmeyle yakından ilişkili ama farklı anlamlar ifade eden kavramlardır. Latince kökenli modern kavramı hemen, şimdi anlamına gelmektedir. Modern, eskiye ve geleneğe karşı duran bir konumdadır. Modernlik Batı’da başlayıp, diğer toplumlara da empoze edilen toplum biçimini ifade etmektedir. Modernizm ise akılcılık, pozitivizm vb. öğeleri kapsayan düşünsel bir fikir akımı olarak ortaya çıkmıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak modernleşmenin modernliğe giden süreci kapsadığı ve sürekli toplumsal değişme ve gelişmelere vurgu yaptığı söylenebilir⁴.

Türk toplumu 1770 yılından itibaren başlayan, Tanzimat ile birlikte hızlanan, Cumhuriyet ile birlikte büyük bir ivme kazanan ve yenileşme/batılılaşma olarak anılan bir süreçten geçmektedir. Yaklaşık iki asrı aşan bir süredir devam eden bu süreç, kendine özgü biçim ve renkler nedeniyle diğer modernleşme türlerinden ayrılmakta ve sosyoloji literatüründe “Türk Modernleşmesi” olarak adlandırılmaktadır. Modernleşme çalışmalarının Türk toplumunda oldukça geniş bir zaman dilimine yayılan tarihinden bahsetmek mümkündür. Türkiye’de Batılılaşma hareketi olarak ortaya çıkan modernleşme, toplum hayatının birçok alanını bir dönüşüm süreci içerisine almıştır. Nitekim sosyal hayatın vazgeçilmez parçası olan dini kurumlar da bu dönüşümden etkilenmiştir. Bunun yanı sıra genelde eğitim, özelde din eğitimi en çok etkilenen alanlar içerisinde yer almıştır. Nitekim bu modernleşme hareketleri ile dini eğitim ideolojisine göre ilerleyen Osmanlı eğitim sistemini, Cumhuriyet reformlarıyla birlikte köklü değişim ve dönüşüm sürecine sürüklemiştir⁵.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sezgin Kızılcıkel – Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara 1994. Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Dost Kitabevi Yayınları, Çev: Mehmet Küçük, Ankara 2004. Arda Umut Saygın, “Anthony Giddens’in Sosyolojisinde Modernliğin Boyutları”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 2, 2016, s. 69-80. Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Hülya Tufan, İstanbul 2002

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, 26. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Araştırmanın konusu, Türkiye’de modernleşme sürecinin yükseköğretimde gerçekleştirilen din eğitimi anlayışına etkileridir. Bu konu çerçevesinde araştırmanın temel problemini, “Türk Modernleşmesinin, Türkiye’de yükseköğretimde din eğitimine etkileri nasıl olmuştur?” sorusu oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde modernleşmeyle ilgili kavramlar ve modernleşmenin göstergelerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Türk Modernleşmesi’nin geçirdiği tarihi süreçlerin, ilgili literatürden yararlanılarak kuramsal yapısı ortaya konulmuştur. Son bölümde, AKÜ İlahiyat Fakültesi’nde eğitim gören öğrencilerin kuramsal çerçevede araştırılan kavramlara ilişkin yaklaşımlarına yönelik araştırma sonuçlarına yer verilerek elde edilen bulgular tartışılmış ve konuyla ilgili taraflara öneriler geliştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.MODERNLİK, MODERNİZM VE MODERNLEŞME

Yirminci yy. boyunca modern, modernlik ve modernizm kavramlarının kullanımında büyük bir artış olmuştur⁶. Bu üç kavram temelde ortak bir bağlama dayanmaktadır. Fakat tarihsellikleri ve ifade ettikleri anlam alanı bakımından birbirlerinden ayrılırlar.

Çalışmamızın bu bölümünde, son dönemlerde sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan ve anlamları tam doğru şekilde bilinmeyen bu kavramların neye karşılık geldiklerinden bahsedeceğiz.

1.1 MODERNLİK

Latince biçimiyle *modernus*, ilk olarak m.s. beşinci yüzyılın son dönemlerinde resmen kabul edilen Hristiyanlık ile Roma'nın putperestlik geçmişini ayırmak amacıyla kullanıldı. *Modernus* kelimesi, sıfat ve isim olarak, ortaçağda daha yeni, az önce anlamlarına gelen *modo* sözcüğünden türetilmişti. Latin Dili Sözlüğü'ne göre ise *modernus* kelimesi, şu anda olanlar ve en çağdaş anlamlarına gelmektedir. Yine aynı sözlükte kelimenin zıt anlamları, eskiler, önceden var olan şeklinde ifade edilmektedir. Modern zamanlar, ve bugünün insanları vb. ifadelerin kullanımı özellikle onuncu yüzyıldan sonra sıklaşmıştır⁷.

Modern kelimesi, m.s. beşinci yüzyılın sonundan bugüne ulaşana kadar belli bir içerik değişimine de uğramıştır. Günümüzde modern terimi, eskiden yeniye geçiş, kendini geçmişle kıyaslayan ve yeni bilinçliliğe sahip olarak gören bir çağ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Modern, orta çağlardan sonra gelen devir için kullanılan bir terim olmasının yanı sıra, içinde bulunduğumuz döneme ait veya bu zamanlarda ortaya çıkan, şeklinde tarih yazımsal bir anlamı kapsadığı da ifade edilmektedir. Bu

⁶ Matei Calinescu, *Modernliğin Beş Yüzü: Modernizm, Avangard, Dekadans, Kitsch, Postmodernizm*, çev. Sabri Gürses, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 90.

⁷ Calinescu, *a.g.e.*, ss. 21-23.

anlamda modern olmak, geçmişe ait olmayan ve farklı yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir⁸.

Modernlik en geniş anlamıyla, kapitalist düzenin nesneleşmiş ve toplumsal olarak ölçülebilir zamanı ile şahsi süreye yaratılan kişisel zamana karşılık gelen değerleri ifade etmektedir. Modernist kültürün temelini ise bahsettiğimiz anlamda zaman ve benliğin birleşmesi oluşturur⁹.

On dokuzuncu yüzyılın belli bir noktasından itibaren modernlik terimi; Batı medeniyeti tarihinde bir aşama olan modernlik ve estetik bir kavram olan modernlik şeklinde iki farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Batı medeniyeti tarihinde bir aşama olan burjuva modernlik düşüncesi, modern düşüncenin tarihinde geçmiş dönemlerin öne çıkan geleneklerini büyük ölçüde devam ettirmiştir. Bunun yanı sıra; bilimsel ve teknolojik ilerlemenin, Sanayi Devrimi'nin, kapitalizmin sebep olduğu her şeyi alıp götüren ekonomik ve toplumsal değişimlerin bir ürünü olarak da görülmektedir. Bu ekonomik ve toplumsal değişimler; ilerleme anlayışı, bilim ve teknolojinin imkanlarına duyulan güven, zamana yönelik ilgi, akıl ve hümanizm çerçevesinde tanımlanmış özgürlük ideali vb. konular olarak özetlenebilir. Bütün bunlar çeşitli kademelerde modern mücadelesine katılmış olup, orta sınıfın kurduğu uygarlıktaki temel değerler şeklinde canlı tutularak tanıtılmışlardır. Estetik bir kavram olarak modernlik ise radikal burjuva karşıtı tutumlara eğilimli olarak görülmekteydi. Orta sınıfın değer ölçeğinden duyduğu rahatsızlığı çeşitli yollarla göstermiştir. Bu yüzden kültürel modernliği tanımlayan şey, olumlu isteklerinden ziyade onun burjuva modernliğini ve bu modernliğin tüketici olumsuz tutkusunu net bir biçimde reddetmesi olarak ifade edilmektedir¹⁰.

Zygmunt Bauman modernliğin tarihini, toplumsal varoluş ile bunun kültürü arasındaki gerilimin tarihi olarak tanımlamaktadır. Ona göre modernlik tarihi, daha önce hiçbir dönemde görülmemiş dinamik bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı modernliğin tarihi, bir ilerleme tarihi anlamında insanlığın doğal tarihi olarak da ifade edilebilir¹¹.

⁸ Sevil, *a.g.e.*, ss.15-16.

⁹ Calinescu, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁰ Calinescu, *a.g.e.*, ss. 48-49.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Çev: İsmail Türkmen, 3. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017, s. 23.

Modernliğin doğrusal zamanı, geçmiş ile henüz var olmamış gelecek arasında gerilidir. Zaman aktıkça, her an yaşamını sürdüremeyen bir geçmişe dönüşür, böylece ok da bir yandan doğrusal hareketine devam eder. Modernliğin bu doğrusal zamanı, geleceğe değer katmaktan ziyade bugünü sıradanlaştırmaktadır. Modernliğin dinamizminden dolayı bugün, demodendir ve hatta bugün daha var olmadan demode olur. Dolayısıyla idealize edilmiş gelecek ise bugün olduğu andan itibaren artık demodendir¹².

Baudelaire ise modernliği; zamanın ve mekanların gelip geçiciliği ile anlık deneyimler olarak ifade etmektedir. Öyle ki modernitede zaman da mekan da bütünlük göstermez. Her bir kesit değişik ve yenidir, hep bugüne aittir. Moderniteye göre ancak yeni olan şaşırtıcı ve biriciktir. Bu sebeple Baudelaire moderniteyi; kural tanımaz, çözümlemeye ve tanımlamaya gelmez bir yeniliğe mahkum olarak görmektedir¹³.

Modern toplumsal kurumları geleneksel toplumsal düzenlerden ayıran bazı süreksizler mevcuttur. Bu süreksizler üç temel başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan biri, modern çağın gündeme getirdiği değişim hızıdır. Diğer modernlik öncesi sistemlere kıyasla geleneksel uygarlıkların daha devingen olduklarını söylemek mümkün. Fakat buna karşın modern çağın şartları içinde değişim hızı son derece fazladır. Bu durum en çok teknolojik açıdan kendini gösterse de, zamanla diğer bütün alanlara yayılmıştır. İkinci bir süreksizlik ise değişim alanıdır. Modernlik, yapısal olarak küreselleştiricidir. Bunun bir sonucu olarak dünyanın değişik bölgeleri birbirleriyle bağlantılı hale geldikçe, toplumsal dönüşümün etkileri de küresel çapta kendini hissettirmektedir. Bu küreselleştirici eğilimler hem yerel hem de küresel kutuplarda karmaşık değişim düzeninin bir parçası olarak bireyleri geniş ölçekli sistemlere bağlantılı durumlara getirirler. Üçüncü süreksizlik, modern kurumların doğasının özünü ilgilidir. Modern öncesi tarihsel dönemlerin aksine ulus-devletin siyasal sistemi, üretimin makineleşmeye bağımlı olması ve bununla beraber ücretli emeğin tam anlamıyla metalaştırılması gibi bazı modern toplumsal biçimler görülmemektedir¹⁴.

Modernleşmenin toplumsal olayları tanımlarken kullandığı kavramlardan biri de sekülerleşmedir. Klasik din sosyologları, sekülerleşmeyi metafizikten arınma süreci şeklinde tanımlarken, öte yandan dinin kamusal alanda dışlanmasına yönelik bir kavram

¹² Bauman, *a.g.e.*, s. 25.

¹³ Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, Çev: Ali Artun, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 45.

¹⁴ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev: Ersin Kuşdil, 7. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016, s. 14.

olarak da algılanmaktadır. Sekülerleşme kavramı Latince kökenli, zaman ve mekan çağrışımlarını birlikte veren bir anlama sahip *seaculum* sözcüğünden türemiştir. Zaman, şimdi ve hazır oluşu; mekan, dünyevi oluşu ifade eder. Buna göre seküler kavramı, şimdiki zamanda olan olayları ifade ederken, sekülerlik bir durumu, sekülerleşme ise bir süreci ifade etmektedir. Sekülerleşmenin bir ideoloji olarak anlaşılmasına da sekülerizm denilmektedir. Türkçe’de seküler ve sekülerleşme kavramlarının çoğu zaman laik ve laikleşme ile karıştırılmaktadır. Fakat laiklik, daha ziyade sekülerliğin siyasi boyutunu oluşturmaktadır. Yaygın anlamda sekülerleşme, hayatın birçok alanında dinin etkinliğinin azalmasını, din ve devlet işlerinin ayrılmasını, dini kurumların ve geleneğin dünyevi düzenlemesini ifade etmektedir¹⁵.

Farklı kültürler, örfler ve dini gelenekler modern zamanlarda kendilerine yönelik sekülerleşme türleri ortaya çıkarmışlardır. Bu durum sekülerleşmenin bir geleneğin dönüşümü olduğunu göstermeye başlamıştır. Modern zamanda din ve geleneğin çağdaş problemlerin çözümüne uyum sağlayabilmesi için hangi koşullarda hayata uyarlanması gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle son ilahi mesajın evrensel öğretisini gelecek kuşaklara aktarma isteğine sahip İslam dini için aydınlar, konu üzerinde yüzlerce yıl sürecek bir düşünce platformuna sürüklenmişlerdir¹⁶.

Modernliği belirleyen temel özelliklerden biri de rasyonelliktir. Rasyonellik, düşünürken duygulardan uzak kalarak durumlara daha mantık çerçevesinde yaklaşmayı ifade etmektedir. Bu kavram, aydınlanma döneminin akılcı felsefesinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Doğaüstü ve dinle ilgili fikirlerin toplumda kültürel önemini kaybettiği, bilime dayalı fikirlerin hakim olduğu süreci niteler¹⁷. Weber’e göre rasyonellik, “*insan hayatının bütün yönlerinde geleneksel normlara başvurmaya saf dışı bırakan genel kurallara ve talimatlara dayanarak sistematik denetim şeklinde kendini gösterir.*” Bu tanıma göre rasyonalleşmenin modern insana doğa ve toplum üzerinde hakimiyet imkanı sunduğu fakat yanı sıra farklı bazı sıkıntıları da beraberinde getirdiği söylenebilir. Weber’e göre modern hayatın sundukları özgürlük değil, bir demir kafes

¹⁵ Mehmet Ali Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, Karahan Yayınları, Adana 2005, ss. 51-57.

¹⁶ Ahmet Faruk Kılıç- Sıddık Ağçoban, “Gelenek ve Modernizm Bağlamında İslam”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 28, 2013, s. 223-242.

¹⁷ Kirman, a.g.e., ss. 21-22.

oluşturmuştur. Toplumsal sistemlerin giderek daha fazla rasyonelleşmesi ve seküler biçimi, toplumdaki geleneksel dinlerin etkisinin azalmasına sebep olmuştur¹⁸.

1.2 MODERNİZM

On dokuzuncu yüzyılın sonundan İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar özellikle sanat ve edebiyat alanlarındaki önemli değişimleri tanımlamak için kullanılan bir terim olarak kabul edilmektedir. Modernizmin bitiş tarihiyle ilgili tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından bu yana yaşanan değişimler, postmodern kavramı kullanılarak tanımlanıyor olsa da, bir kısım düşünürler modernizmin devam ettiğini ileri sürmekte, bazıları ise İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından daha önce bir tarihte modernizmin ortadan kalktığını belirtmektedirler. Modernizm, sadece sanat ve edebiyatla ilişkili olmayıp aynı zamanda teknoloji, siyaset, ideoloji gibi birçok alanda dönemin gelişmelerini etkileyen büyük çaplı bir harekettir¹⁹.

El modernismo'nun ünlü kurucusu olarak da bilinen Ruben Dario *modernismo*'dan, 1888 gibi erken bir tarihte, Şili'de *Revista de Artye Letras*'ta yayımlanan bir makalede, “*Anlatımda mutlak modernizm*” ifadesiyle bir bakıma niteliğini överek bahsetmiştir. Modernizm sıfatını 1890'ların başında “*çağdaş estetik yenileme hareketi*” olarak kullanan ilk kişi de Dario olmuştur. Onun *modernismo*'yu ilk kez “*İspanyol Amerikası'ndan küçük ama muzaffer ve gururlu bir yazar şair grubunun*” temsil ettiği bir hareket olarak betimlemesi de 1890'lara aittir. Fakat son otuz ya da kırk yıl içinde modernizm kavramının geçirdiği dönüşüme bakıldığında, onu Dario'nun tanımladığı şekilde İspanyol Amerikan ya da sadece İspanyol bir fenomen olarak görmenin ötesinde, modernlik süreçlerine dahil olan başka Batılı kültürlerle bağlantılı öğelerine de daha geniş bir perspektiften bakmak gerekmektedir²⁰.

C. Edwin Black modernizmi, güçlü bir teknoloji ve rasyonalite ile insan yaşamındaki hızlı ve köklü değişimler olarak tanımlamaktadır²¹. Ona göre modernizmi Avrupa on ikinci yüzyıldan beri yaşarken; Türkiye, Rusya, Çin gibi ülkeler on sekizinci yüzyıldan itibaren tanımış ve birçok Asya, Afrika ülkesi de bu kavramla yirminci yüzyılda karşılaşmıştır. Black modernizmi tanımlarken, kaçınılmaz sorunların çözümü

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., Bryan S. Turner, *Max Weber ve İslam*, çev. Yasin Aktay, Vadi Yayınları Ankara 1991.

¹⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 508.

²⁰ Calinescu, *a.g.e.*, ss. 74-79.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., C. Edwin Black, “Change as a Condition of Modern Life”, Ed. Myron Weiner, *Modernization: The Dynamics of Growth*, Voice of Amerika Forum Series, 1 Ocak 1966.

için refah ve konfor gibi gerekli imkanların çoğalmasi olarak ifade ettiği yapıcı bir yönü ve öte yandan geleneksel yapıda yaptığı tahribat ve günümüzde gelişmiş teknolojiyle insan yaşamının her boyutuna girmesi olarak tanımladığı yıkıcı bir yönü olduğuna vurgu yapmaktadır²².

Tarihi süreç içerisinde modernizm, kendisini din ve gelenek karşısında konumlandırmıştır. Objektif bilim söylemi, dinin zamanla etkisini yitireceği fikrini güçlendirmiştir. Küresel bir dünyevileşme geniş bir etki alanına hitap etmeye başlamıştır²³.

Modernitenin bu manada küreselleşme ve sekülerleşme kavramlarıyla yapısal ilişkisi vardır. Küreselleşme en genel anlamıyla dünyanın bir bütün olarak küçültülmesi diye tanımlanmaktadır. Bu durum gelişen teknoloji ve iletişim araçlarının, dünyanın en uzak mesafelerini birbirine başta kültürel öğeler olmak üzere görsel ve işitsel olarak bağlaması şeklinde de ifade edilebilir. Sekülerleşme teorisine göre bazı güncel değerlendirmeler, dinin modern dünya içerisinde de kendini farklı formlarda ve araçlarla sürdürmeye devam edeceği yönünde alternatif bir bakış açısı sunmaktadır²⁴.

1.3 MODERNLERŞME

1750’li yıllarda Batı Avrupa’da ortaya çıkan sanayileşme ile başlayan sosyal değişim süreci olarak kabul edilmektedir. Bu süreç, modernizm düşüncesinin hedeflediği ilkelere düşünsel boyutta ulaşma durumudur. Modernleşme sürecinin toplumlarda teknolojik değişimle başlayacağı, bunu değerlerde değişim sürecinin izleyeceği ileri sürülmektedir. Bunun bir sonucu olarak geleneksel toplumlardaki basit yapılar da modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşür²⁵.

Sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda sanayileşmiş Batı toplumlarının sahip olduğ u sistemlere sahip olmak amacıyla yapılan tüm düzenlemelere modernleşme denir. Bu çerçevede, demokrasinin temel kurum ve ilkelerinin siyasi alanda egemen kılınmasına siyasal çağdaşlaşma; okuryazarlık oranının yükselmesi, ulusal ve laik ideolojilerin egemen hale getirilmesine dini ve kültürel çağdaşlaşma; kapitalist üretim

²² Sevil, *a.g.e.*, ss. 76-77.

²³ Kemal Coşkun, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Din Anlayışı ve Sosyal Değerler Algısı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s.137.

²⁴ Coşkun, *a.g.e.*, ss. 138-139.

²⁵ Mustafa Safa, “Ağrı Medrese Öğrencilerinde Modernleşme Algısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 63, Nisan 2019, ss. 1277- 1287.

tarzının yerleştirilmesine ekonomik çağdaşlaşma ve kentleşme, haberleşme teknolojilerinin geliştirilmesine de sosyal çağdaşlaşma adı verilmektedir²⁶.

Modernleşme kısaca, geleneksel toplumdan modern topluma doğru evrilen süreci kapsayan bir kavramdır. Bu tanımda modern toplum, varılmak istenen bir hedef konumunda iken; geleneksel toplum ise hareket noktası olarak görülmektedir.

Modern toplum, son birkaç yy. içinde ortaya çıkan toplumsal oluşumlar için kullanılan bir terimdir. Bu kullanımın, modern ve geleneksel toplumlar arasındaki ayrımı gözetme esasına dayandığı düşünülmektedir. Fakat ne modern toplumun belirleyici niteliklerini tam olarak tanımlamak ne de bu toplumun geleneksel toplumsal oluşumlardan ne zaman açık bir biçimde ayrıldığına yönelik net bir fikir birliği olmamakla beraber; bu iki terim arasındaki ayrım genellikle endüstrileşme, şehirleşme, demokratikleşme süreçleri ve bilgiye dayalı yaklaşımın ortaya çıktığı dönem üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır²⁷.

Myron Weiner, modern toplumun geleneksel toplumu çeşitli yönlerden değiştirdiğini ve ikisi arasında oluşan farkları, şu şekilde sıralamaktadır:

“Geleneksel toplumda aile veya yerel nitelikli birincil gruplar ön planda gelirken, modern toplumda devletle kişi arasında bir sürü ikincil gruplar oluşmaktadır. Geleneksel toplumda devletin otorite ve egemenliği ulu ve fizik ötesi bir nitelik taşıırken modern toplumda hukuki bir anlam kazanıyor. Modern toplum devletin kamu hizmeti ve politikasını ön plana geçiriyor. Buna bağlı olarak modern toplumda milli bağ öncelik hakkına sahip oluyor, halbuki geleneksel toplumda devlet, aile-akrabalık ya da belli bir zümre bağlarına göre şekil alıyor. Geleneksel toplumda devletin mevcut yapısını korumaya yönelik bir anlayış mevcuttur. Yani devlet yönetimi ile politika arasında hiçbir ayrım yoktur. Örneğin devlet memuru olmak belli bir aileden gelmiş olmak gibi öznel bir esasa bağlıdır. Modern toplumda bu yapı değişmiştir; devlet memurluğu “başarıya” dayanan bir ölçüte göre seçiliyor. Böyle bir yapıya kavuşan devlet memurluğunun asıl amacı, siyasal seçilmişler grubuna hizmet etmektedir. Geleneksek toplumda topluluklar akrabalık, klan, kabile gibi unsurlardan oluşurken, günümüzde birlikler, kulüpler, gönüllü dernekler vs. bu işleri üstlenmişlerdir”²⁸.

²⁶ Ali Coşkun, *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, 2. Baskı, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016, s. 55.

²⁷ Peter Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi*, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005, s. 23.

²⁸ Sevil, a.g.e., ss. 45-57.

1.4 MODERNLEŞMENİN GÖSTERGELERİ

1.4.1. Akılcılık

Akıl kavramı, şey ve olgu arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlaması gereken bir dizi zihinsel yöntemler bütününe harekete geçirmek olarak ifade edilmektedir. İleri düzeyde gelişmiş varlıklar hayatları boyunca şeyler arasındaki ilişkinin kavranması amacıyla belirli düzeyde akıl yürütme yöntemlerini ve tercihleri devreye sokarlar²⁹.

Aydınlanma düşüncesi, insanın geleneklerin baskısından kurtulacağına, hayatıyla ilgili kararları kendi vereceğine, özgür olacağına ve mutluluğunu arttıracığına inanmaktadır. Toplumu, bu amaç doğrultusunda yeniden düzenler ve aklın insanı daima geliştirip ilerlettiğine inanmaktadır. Bu düşünce biçimine göre ilerleme fikri, insanın akılla beraber kendi özgürlüğüne doğru ilerlemesi olarak ifade edilebilir. İlerleme kavramına, Hegel'in tez, antitez, sentez aşamaları³⁰, Comte'nin üç hal yasası "teolojik, metafizik, pozitif"³¹, Marx'ın insanlık toplumların gelişimini üretim şekillerine göre "feodal, kapitalist ve sosyalist toplumlar"³² olarak tarihsel dönemlere ayırması örnek olarak verilebilir. Modernitenin ileri sürdüğü tarih ve gelenekten farklı olma düşüncesi aydınlanmanın felsefesi olan ilerleme fikriyle desteklenmektedir³³.

Akıl ile ilişkili bir diğer önemli kavram bilimdir. Aydınlanma düşünürlerine göre bilim, akıl aracılığıyla doğru bilgiye ulaşılmasını sağlar. Bundan dolayı bilim kusursuz bilgi kaynağı olarak görülmüştür. Özgür ve gerçekçi bir toplum olabilmenin en önemli şartı bilime önem vermektir. Toplum üyelerinin yegane mutluluğu bilgiyle doğru orantılı kabul edilmiştir. Kişileri mutsuz eden temel sebep bilgisizliktir³⁴.

1.4.2. Bireyselleşme

Modernliği niteleyen temel özellikler arasında bireycilik ve özelleşme kavramları oldukça önemli bir yer tutar. Özelleşme kavramı modernleşmeyle birlikte insanların hayatlarının büyük bir kısmının kamusal alandan ziyade özel alanda, aile

²⁹ Amin, a.g.e., s. 24.

³⁰ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 32. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 2019, s. 438.

³¹ Marshall, a.g.e., s.336.

³² Anthony Giddens, *sosyoloji (8. Edisyon)*, Çev: Emine Arzu Kayhan, 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2019, s.51.

³³ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul 2006, s. 26.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Robert Hollinger, *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler/ Tematik Bir Yaklaşım*, Çev: Ahmet Cevizci, 1. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005.

yanında geçtiğine vurgu yaparken, bireycilik de, insanların benmerkezci bir tutum içerisinde olmaları anlamına gelmektedir. Genellikle modern sanayi toplumlarında rastlanan bireyciliğin ileri düzeyde yaygınlaşması sosyal ilişkileri zayıflattığı için beraberinde çoğu zaman insanların birbirlerine karşı yabancılaşmasını ve kalabalık içinde yalnızlık duygusuna kapılmasına neden olmuştur. Dinin özelleşmesi, toplumun farklılaşan yapısının bir sonucu olan kararların bireyselleşmesinin örneklerindendir. Thomas Luckmanna'a göre, modernizm kendine özgü kutsal bir kozmosu vardır. Burada belirtilen modern kutsal kozmos, bireyin özel alana çekilmesini teşvik eder ve hatta meşrulaştırır. Bunun doğal bir sonucu olarak din de, özel bir iş haline gelmiştir³⁵.

Modernleşme ile bireyselleşmenin artması, kişiye ait özel alanın genişlemesini sağlamıştır. Fakat bunun yanı sıra sosyal ve kültürel değişimin bir neticesi olarak da kişinin mahrem alanının sınırları daralmıştır. Bilgi ve teknolojilerin ilerlemesi, medyanın küresel çapta ve modernleşmenin bir aracı olarak yayın yapması, kişilerin özel alanının sınırlarını daraltmış ve mahremiyet sorununa sebep olmuştur³⁶.

Modern nitelikteki mahremiyet ilişkilerinde güven hep müphem bir nitelik taşıyor ve ayrılma olasılığı vardır. Kişisel ilişkiler kesilebilir ve mahremiyet bağları kişilik dışı bağlantılar alanına geri dönebilir. Bu haliyle modernlik, günlük yaşamın büyük bir bölümünde bireysel mutluluk ve güvenliğin alanını genişletir³⁷.

Sanayi öncesi geleneksel toplumlarda insanlar hayatlarının ruh, tanrı gibi insanüstü güçler tarafından şekillendirildiğine inanırlardı. Geleneğin etkisinin zayıflamaya başladığı dönemde insanlar, hayatlarında sınırsız seçeneklerin olduğunu görmeye başladılar. Berger'in de "bireyselleşme" olarak tanımladığı bu durum, Amerika'da birçok insanın yaşam tarzını değişime açık hale getirdi³⁸.

Günümüz dünyası, herhangi bir yerde ortaya çıkan yenilikten ve gelişmeden haberdar olmayan bir kişi bile nerdeyse yok denebilecek kadar küreselleşmiştir. Dünyayı küresel bir köy haline getiren bu süreci, tüketim kalıplarını, kurumları, toplumları birbirine benzeştirmektedir. Bu durum toplumsal hayatta; yeme içme, giyinme, eğlenme gibi pek çok alanda tek tipleşmeye neden olmuştur. Bu değişim

³⁵ Kirman, a.g.e., ss. 22-23.

³⁶ Rukiye Hilal Ersoy, *Türkiye'de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012, ss. 9-10.

³⁷ Giddens, a.g.e., ss. 140-141.

³⁸ Safa, a.g.e., ss., 1277- 1287

zamanla bireyselleşme, belirsizlik, güvensizlik, toplumsal çözülme gibi konularda birçok ülkede ahlaki krizleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşmeyle birlikte gençliğin artan işsizliği, ırkçılık, aile ve toplumun farklı kesimlerindeki temel sosyal ve kültürel dokuda aşınma oluşturmuştur.

1.4.3. Sanayileşme

Sanayi toplumu kavramı ile modernleşme kuramı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Giddens bu durumu şu şekilde ifade eder: “*geleneklerin kalıntıları silindikçe, toplumlar ne kadar çok sanayileşirse birbirlerine o kadar çok benzeyecekler*”. Bu bağlamda modernleşme kuramı, sanayi toplumu kuramı ile doğrudan ilişkilidir. Sanayileşme kuramı temelde özgürlük sağlayan ve ilerlemeci bir güç olduğunu vurgulayarak, batı toplumlarının az gelişmiş toplumların takip edeceği bir model oluşturduğu düşüncesine dayanmaktadır³⁹.

Sanayileşmenin dünya düzeninde yerini alması, sanayi devrimiyle birlikte başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte fabrikalaşma yaygınlaşmış, mesai saatleri ve mekan değişmiş, tarımsal olan ve kendi için yapılan üretim yerini tarım dışı olana ve seri üretime bırakmıştır. İş imkanlarının çeşitlenmesi ve tarım dışı alana kayması köyden kentlere doğru bir göçü başlatmıştır. Sanayileşmenin bir neticesi olan bu göç hareketleri, toplumsal yapıda da köklü bir değişim sürecini başlatmıştır⁴⁰.

Sanayileşme ile birlikte geleneksel ailenin yapısında ve aile içindeki bireylerin konumlarında farklılıklar meydana gelmiştir. Aileler birkaç kuşağın birlikte yaşadığı geniş aile tipinden, sadece anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye doğru küçülmüştür. Anne sadece çocuklarla ilgilenen figür olmaktan çıkıp çalışma hayatında yerini almıştır. Bireylerin davranışları geleneksellikten kopup, rasyonel ve ekonomik temelli olmaya başlamıştır⁴¹. Aile yapısındaki değişimlerde önemli etkenlerden biri de ekonomik birlikteliğin parçalanmalara başlamasıdır. Bu yeni yapı içerisinde aile bireylerinin rollerinde de değişimler olmuştur. Babanın otoritesi azalırken, annenin çocukların üzerindeki etkisi artmıştır.

³⁹ Sevil, a.g.e., ss. 55-56.

⁴⁰ Ersoy, a.g.e., s. 60.

⁴¹ Ersoy, a.g.e., s61.

Batının geldiği düzeyi batı dışı toplumlara ulaşması gereken bir hedef gibi sunmasının en önemli belirleyici etkeni teknolojik üstünlüktür. Teknolojik düzey olarak değerlendirilen modernleşme, endüstrileşmeyle özdeşleştirilmiştir⁴².

Sanayileşmenin temel karakteristiği cansız maddi güç kaynaklarının mal üretiminde kullanımıdır. Makineler bu üretim sürecinde önemli rol oynar. Endüstriyalizm, insan gücünün, makinelerin, hammadde ve ürün alışverişinin eşgüdümü için üretimin belli kurallara göre toplumsal örgütlenmesini öngörür. Bu şekilde yalnızca iş ortamını değil; ulaşım, iletişim ve gündelik ev yaşamını da etkiler⁴³.

Özetle modernleşme, cemaat toplumlarının endüstriyel toplumlara ya da cemiyet toplumuna dönüşmesini anlatan bir kavramdır. Modernleşme temelde ekonomik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Ancak yukarıda sözü edilen dönüşümü de kapsayarak toplumsal ve kültürel boyutları da içermektedir. Bu amaç doğrultusunda toplumun var olan kaynaklarının başka alanlara transferi yeterli değildir. Bu kaynakların modernleşme tarafından belirlenen amaçlara ulaşmak için dönüştürülmesi de hedeflenir. Bunun bir sonucu olarak bu dönüşüm, toplumun bütün üyelerinde, özelde ise bireyin davranışlarında gerçekleşir.

1.4.4. Kentleşme

Kentleşme olgusu, sanayinin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal yapıdaki değişimlerde önemli derecede etkisini hissettirir. Kentleşme demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel bir değişmeyi ifade etmektedir. Demografik anlamda kentleşme, “*nüfusun kırsal ve tarımsal alanlardan kente göç etmesidir*”. Ekonomik anlamda kentleşme, “*tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun başta sanayi olmak üzere tarım dışı faaliyetlere kaymasıdır*”. Sosyo-kültürel anlamda kentleşme ise, “*demografik ve ekonomik olarak kentleşen nüfusun, kentin normlarını ve yaşayış biçimini bir tarz olarak benimsemesi, yaşaması, yani kentlileşmesidir*”. Sanayileşme sonucu kentlerde ortaya çıkan işgücü ihtiyacı, büyük kentlere göçün başlamasının önemli nedenlerindendir⁴⁴.

⁴² Sevil, a.g.e., s. 52.

⁴³ Giddens, a.g.e., s. 60.

⁴⁴ Nalan Çelikoğlu, *Türkiye’de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 65.

Sanayileşme sürecinde, kırsal bölgelerde yaşayan insanların büyük yerleşim yerlerine yönelmeleriyle birlikte şehirleşme hızı sanayileşme hızından daha fazla olan Türkiye’de şehir kültürü tamamen ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Şehirleşme oranlarına bakıldığında, 1950 sonrasında kırdan kente olan göçün arttığını görmekteyiz. 1950’lerde %18 olan şehir nüfusu, 1970’de %38’e, 1980’de %44’e, 1994 sonrasında da %60’a yükselmiştir⁴⁵.

Günümüzdeki sanayi şehirlerinde işbölümünün yoğunlaşması, göçler nedeniyle nüfusun artması, toplumdaki bireyler arasında gelir ve statü farklarının ortaya çıkması, geleneksel mahalle yapısının değişmesine neden olmuştur. Kente sonradan gelenlerin yaşadığı bölgeler, şehir kültürüne uyum problemi yaşamıştır. Bu durum da köylü-kentli ayrımı gibi önemli bir problem ortaya çıkarmıştır⁴⁶.

Köyden kente göç olgusunun önemli aktörlerinden biri de kadınlardır. Büyük kentlere ilk önce genç erkekler gelmiştir. Ancak zamanla kentlere köydeki kadınların da ilgisi yönelmiştir. Kentlerde yaşam şartlarının daha rahat olması ve baskının az olacağı fikri kadınları kentlere çeken sebeplerden bazılarıdır. Köylerde geniş aile formu görülürken, kentlerde çekirdek aile modeli etkin olmaya başlamıştır.

Şehirlerde kendi kendine yetme eğiliminde olan çekirdek aileler, dışa kapalı bir tutum göstererek mahremiyet alanlarını korumaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra yaşanan bu kültür erozyonu, bireylerin özel alanlarına giren konuların başkaları tarafından öğrenilmesinden rahatsız olmama yönünde eğilimlerini değiştirmiştir⁴⁷.

⁴⁵ Yusuf Adıgüzel, *Kitle Toplumunun Açmazları Kültür Endüstrisi*, 1. Basım, Şehir Yayınları, İstanbul 2001, s. 139.

⁴⁶ Şükrü Karatepe, “Şehir Kültürü ve Hemşehrilik Bilinci”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C.2, S. 8, Mart- Nisan 1996, ss. 291-293.

⁴⁷ Çelikoğlu, *a.g.e.*, s.70.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ

1. TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ

1.1 OSMANLI DÖNEMİ'NDE DİN VE MODERNLEŞME

Modernite kavramı Aydınlanma ile ortaya çıkmıştır. Aydınlanma ise, insanın kaderinin ilahi olanın elinden alınarak, tümüyle insan eline ve aklına dayandırılan bir düşüncedir. Aydınlanma doğa bilimleri ile tespit edilen kanunların toplumsal düzen için de tespit edilebileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Buna göre insan akli toplumsal düzenin işleyişini kavrayabilir. Toplumun düzeni için geliştirilen yasa ve kurallar, insanların mutluluğu için kullanılmalı ve bireyin kendisi tarafından belirlenebilmelidir. Modernite projesi de bu temel varsayımlar üzerine kurulmuştur.

Erken modern dönem 15. yüzyıldan itibaren, birçok devletin oluşturmaya çalıştığı modernite projesini dört temel boyut üzerinde geliştirmek gerektiği söylenebilir. Birincisi ekonomik boyuttur. Bu boyutta belirtilen şey, kapitalist ilişkiler içerisinde, fosil yakıtlardan elde edilen enerjiye dayanarak üretim yapan sanayileşmiş toplumlardır. Bu toplumlarda ticaret kurum ve kuralları ile baskın bir hal almış, emek ücretli hale gelerek liberalist mülkiyet anlayışı kurumsallaşmıştır. Bu yolla teknolojik gelişmeler hız kazanmıştır. İkinci boyutta, toplumsal olguları doğru şekilde aktarabilmek ve dolayısıyla nesnel ve evrensel geçerlilik kazanmak isteyen toplumların bilim vasıtasıyla bunu başarabileceğini savunan bu olguya ahlak ve hukuk da eklenmiştir. Hukukun ve ahlakın, yani değerler alanının da evrensellik iddiası taşıyarak kurulabileceğine inanılmaktadır. Modernitenin üçüncü boyutunda, geleneksel bağlardan kopmuş, kendi akıyla kendini yönlendiren bireylerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu olguyla eğitilmiş, kapasiteleri artmış, belli bir kesime bağlılığı azalmış, tarihsel gelişme içine kendini yerleştirebilen, yer değiştirebilen bireyler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda toplumda, yerelin ötesinde bir kamusal alana yurttaşlık yapan bireyler ortaya çıkmıştır. Söz konusu bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu kurumsal yapılar ise modernizmin dördüncü boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁸. Bu bireyler bu tür ekonomik faaliyet içerisinde kendi yaptıkları üzerine düşünen ve onları geliştirmeye çalışan bir toplum

⁴⁸ İlhan Tekeli, "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 22-24.

oluşturma yoluna girmektedirler. Oluşturulan bu toplumu kısaca ulus devlet olma ve demokratik süreçlere dayanma olarak da özetlemek yerinde olacaktır⁴⁹.

Ortaylı, modernleşme konusunda bahsederken öncelikle “Batı Nedir?” sorusuyla başlar ve bu sorunun coğrafya, din ve endüstrileşme ile açıklanamayacağını ifade etmektedir. Batı toplumunu bir değişim toplumu olarak gören Ortaylı, Batı kadar değişim bilincine erken varmış başka bir toplum olmadığını ileri sürmektedir⁵⁰.

17. yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar Avrupa devletleri ile arasındaki açığın yalnızca askeri sahada olduğunu düşünen Osmanlı devlet adamları, II. Mahmut ve Tanzimat dönemlerinde Batı’nın her alanda üstün olduğunu kabul ederek devletin bütün kurumlarında düzenleme yapma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu doğrultuda en fazla askeri, siyasi, idari ve bazı sosyal alanlarda modernleşme hareketleri baş göstermiştir⁵¹.

II. Mahmud dönemi Osmanlı Devleti’nin modernleşme noktasında zirveye çıktığı dönem olarak görülmektedir. Şüphesiz bu döneme 1789-1807 yılları arasında Sultan III. Selim’in ıslahat girişimleri ön ayak olmuştur. Bu ıslahatların ortaya çıkmasında Batı karşısında alınan askeri mağlubiyetler önemli ölçüde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti batılı güçler karşısındaki ilk askeri yenilgisini 1683-1699 tarihleri arasındaki Viyana Kuşatması sonrası yaşanan Kutsal İttifak savaşlarında alarak Batı’nın üstünlüğünü kabullenmiş oldu. Fakat bu yenilgisinin nedeni Osmanlı Devleti’nin ateşli silahlar konusundaki yetersizliği idi⁵².

Yapılan son savaşlar ve mağlubiyetler ile Osmanlı Devleti, Sultan III. Selim döneminde (1789-1807) yenileşme zaruretinin idrakına varmış ve Nizam-ı Cedid adıyla devletin askeri alanı başta olmak üzere tüm müesseselerinde ıslahat yoluna gitmiştir. Bununla birlikte öncelikle Avrupa usulünde, disiplinli asker yetiştirilerek modern bir ordu kurma amaçlanmıştır. Bu doğrultuda amaçlanan ordu karşısında Yeniçeri Ocağı’nı kaldırmak ve bu ocak ile ortak tutum içerisinde olan grupların nüfuzlarını kırmak ana hedeflerden biri olmuştur⁵³.

⁴⁹ Tekeli, a.g.e., s. 22-24.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, Arif AYTEKİN, “Osmanlı Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, Aralık 2013, ss. 313-329.

⁵¹ Bayram KODAMAN, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.1.

⁵² Halil İNALCIK, *Turkey and Europe in History*, 2. Baskı, Eren Yayınları, İstanbul 2006, s. 63.

⁵³ Ekmeleddin İHSANOĞLU, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul 1994, ss. 72-73.

Avrupa'nın "saat gibi işleyen yeni nizamını" örnek almak olarak özetlenen Nizam-ı Cedid, özelde askeri alan, genelde devletin tüm kurumlarını içeren bir devlet düzeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla başta Koca Yusuf Paşa olmak üzere bilgisine itibar edilen bazı devlet adamları, ıslahat hakkındaki fikirlerini belirtecekleri birer *lâhiya* hazırlamışlardır⁵⁴. Sultan III. Selim kafasındaki yenilik hareketlerini düşmanla savaşmaktan kaçmış ordu ve devlet adamlarıyla yapamayacağının farkındaydı. Bu yüzden hayatını feda etmeye hazır bir ekiple yukarıdaki sözü edilen lâhiyalar çerçevesinde hazırlıklara başladı. Savaşa katılan tüm ordu kumandanlarını değiştirdi. Askerî reformların en önemli ayağı olan tımarları denetimden geçirerek yararsız olanları tasfiye etti. Avrupa tarzında eğitilmiş bir ordu olarak amaçlanan *Nizam-ı Cedid Ordusu*'nu kurdu. Ayrıca yeni bir donanma yapılması için çalışmalarına ara vermeden devam etti. Baron de Tott'un gözetiminde Mühendishane-i Bahr-i Hümayun ve mektebi açıldı. Bu denizcilik okulunda, klasik dini bilgilerin yanında matematik, geometri ve fizik gibi (modern) pozitif bilimler ve Fransızca eğitimi verildi. Ordu ve donanmanın masraflarını karşılamak üzere müstakil bir defterdarlık ve fon olan *İrad-ı Cedid Hazinesi* oluşturuldu. Tasarruf edilmesine, lüks ithal malı kullanımına son verilmesine, devlet gelirlerinin arttırılmasına ve ticaretin gelişmesine önem verdi⁵⁵. Bununla birlikte otorite ve asayiş sağlandı, Anadolu ve Rumeli'deki eyaletler yeniden düzenlendi. Bu bölgelere güvenilir yöneticiler atandı. Bu döneme kadar Avrupa ile ilişkiler İstanbul'daki elçiler aracılığıyla yürütülüyordu. Dâimi elçiliklerin açılmasının gerekli görülmesinin ardından 1793'de Londra'ya, 1797'de Paris'e, Viyana'ya ve Belin'e daimi elçiler gönderildi. Bu elçilikler pek çok Osmanlı aydınının yetişmesine, yabancı dil öğrenmelerine ve Avrupa'da hüküm süren fikirleri tanımasına öncülük etti⁵⁶.

1805-1806 senesi III. Selim devrinin dönüm noktası oldu. Fakat Nizam-ı Cedid'in Rumeli'de de yürürlüğe konulmak istenmesiyle yeni düzene muhalif olan Yeniçeri ve ulema kesiminden bazılarının tepkisine sebep oldu. III. Selim'in bu direnişe boyun eğmesi, 1806 İkinci Edirne Vak'ası, devletin Fransız siyasetine dönmesi, Osmanlı-Rus/İngiliz ittifakından vazgeçilmesi gibi etkenlerden dolayı Nizam-ı Cedid'ten beklenen başarı elde edilemedi. İstanbul'da az sayıda askerin başlattığı

⁵⁴ Kemal Beydilli, "Nizâm-ı Cedîd", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, ss.175-178.

⁵⁵ Kemal Beydilli, "III. Selim", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, ss. 420-425.

⁵⁶ İhsanoğlu, a.g.e., s. 75-76.

ayaklanma kısa sürede tüm başkente yayıldı ve neticede 29 Mayıs 1807’de padişah tahttan indirildi ve yerine II. Mahmud tahta geçirildi⁵⁷.

Sultan III. Selim ile hedeflenen ve nihayet II. Mahmud döneminde gerçekleştirilen Nizam-ı Cedid, geleneksel Osmanlı Devleti’nin en baş unsurlarından olan Yeniçeri Ordusunun terhisi ve yeni bir ordunun teşkil edilmesini hedeflemekteydi. Bununla birlikte Osmanlı toplum yapısındaki tüm geleneksel unsurları dönüşüm süreci içine sokacak yeni düzenin de adydı⁵⁸. Bu nedenle II. Mahmud devri, askeri, siyasi, idari, ekonomik, sosyal, sağlık gibi her alanda bir değişim hareketi olmuştur.

II. Mahmud, dağılma aşamasında olan devleti, uyguladığı ıslahatlarla kurtarmaya gayret göstermiştir. Devlete yeni bir düzen vermek maksadıyla tüm değişimlerde batının teknik ve kültüründen faydalanma yoluna gitmiştir⁵⁹. Bu maksatla başta askerî olmak üzere devletin her alanında yaptığı modernleşme hareketleri aşağıda verilmiştir. II. Mahmud el altından gerekli tedbirleri alarak 29 Mayıs 1826 tarihinde çağdaş usullerle eğitilecek *Eşkinici Ocağı*⁶⁰ adında bir askeri teşkilat kurdu. 15 Haziran 1826’da Yeniçerilerin tekrar isyana teşebbüs etmesinin neticesinde, ordu ve özellikle orduya destek veren Bektaşî dergahları ortadan kaldırıldı ve yeni modern bir ordu olan *Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu* teşkil edildi⁶¹. Yeni ordu kurulduktan sonra yeniçerilikle ilgili her türlü isim, unvan ve işaretler kaldırıldı ve *Ağa Kapısı* yerine *Seraskerlik* (Millî Savunma Bakanlığı) kuruldu⁶².

Sultan II. Mahmud, modernleşmenin önündeki en büyük engeli kaldırdıktan sonra merkezi idare ve hükümet teşkilatında pek çok düzenlemeye giderek modern devlet teşkilatı ve bürokrasisi kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Avrupa tarzında bir hükümet modelinin ilk örneklerini vermiştir⁶³.

II. Mahmud’un yaptığı en büyük değişikliklerden biri de idari alanda olmuştur. 30 Mart 1838’den itibaren *sadrızamlık* unvanını *başvekilliğe* çevirmiştir. Divan-ı

⁵⁷ İhsanoğlu, a.g.e., s. 79-80.

⁵⁸ Anzavur Demirpolat ve Gürsoy Akça, “Osmanlı Toplumunda Modernleşme ve Ulema”, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 36, 2008, ss. 119-132.

⁵⁹ Nurdal Ayras, *II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri ve II. Mahmud’un Eğitim Öğretim Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2010, s. 3

⁶⁰ Eşkinici Ocağı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Abdulkadir Özcan, “Eşkinici Ocağı”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 471

⁶¹ İhsanoğlu, a.g.e., s. 89.

⁶² Rüveyda Nida Yıldırım, *II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, s. 41.

⁶³ N. Hayta-u. Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri*, Başak Matbaacılık, Ankara 2003, s. 102.

Hümayun kaldırılarak Vekiller heyeti meydana getirildi. Bu heyetler Mülkiye, Dahiliye, Hariciye, Adliye, Maliye ve Ticaret Nazırlıklarıdır. *Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye ve Dar-ı Şura-yı Askeriye* de bu kurumlar arasındadır. Başvekilliğe her türlü işlerde yardımcı olmak için *başvekalet yardımcılığı* kuruldu. Başvekalete ilk defa Rauf Paşa getirildi⁶⁴.

Sultan II. Mahmud eskiyi ve yeniye yan yana yaşatmak zorunda kalan Nizam-ı Cedid reformlarının aksine yeni düzende tamamen eskiyi terk etti. Modernleşme anlayışına karşı yeniçerilik zihniyetini ortadan kaldırdıktan sonra hız kesmeden çalışmalarına devam etti. İlk nüfus sayımı, müsaderenin kaldırılması posta ve teşkilat sisteminin kurulması, polis (zaptiye) teşkilatının kurulması, pasaport ve karantina uygulaması, Avrupalı tarzda kıyafet uygulamaları, ilk resmî gazete olan Takvim-i Vaka-i'nin çıkarılması, batılı anlamda eğitimi amaçlayan Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Tıbbiye'nin açılması gibi pek çok sosyal reformlar da modernleşmenin amacı içerisindedir⁶⁵.

Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 3 Kasım 1839 tarihinden sonra modernleşme alanında yol kat eden Osmanlı Devleti, siyasi, bürokratik ve kültürel alanlarda belirgin bir değişim süreci içerisine girmiştir. Tanzim, sözlükte *ıslah etmek, düzenlemek, sıraya koymak* manasında olup, tanzim kelimesinin çoğulu olan tanzimat ise, *mülki idareyi ıslah ve yeniden organize etmek* manasında kullanılmaktadır. Son araştırmalar 3 Kasım 1839'da ilan edilen *Gülhane Hatt-ı Hümayun* ile (Tanzimat Fermanı) 1878 Meclis-i Mebusan'ın kapatıldığı tarihi Tanzimat Dönemi olarak kabul etmektedir⁶⁶.

18.yüzyıldan itibaren geleneksel yönetim araçları ile batı merkezli gelişmeleri birleştirmeye çalışan Osmanlı Devleti 19.yy da yeni bir yönetime geçmiştir. Bu dönemde birçok modernleşme hareketi yapılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir; Eylül 1839'da Maliye Nezareti lağvedilerek Hazine-i Amire ve Hazine-i Mukâtaât kuruldu. Ocak 1840'da Maliye Nezareti kuruldu. Mayıs 1840'da kırk maddelik ceza kanunu yayınlandı. Eylül 1840'da Meclis-i Muhasebe-i Maliye kuruldu. Cizyedarlık memuriyeti kaldırıldı. İlk kağıt paralar piyasaya sürüldü. Ceride-i Havadis adlı ilk Türkçe gazete yayımlandı. 1844'den itibaren askerlik süresinde düzenlemeler oldu.

⁶⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947, s. 156.

⁶⁵ II. Mahmud ıslahatlarının ayrıntılı bilgisi için bkz: Kemal Beydilli, "II. Mahmud", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, ss. 352-357.

⁶⁶ Ali Akyıldız, "Tanzimat", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, 2011, ss. 1-10.

1845’de Zaptiye Müdürlüğü kuruldu. 1846’da Mekâtib-i Umumiye Nezareti kuruldu. 1847’de Tapu Nizamnamesi hazırlandı. 1850’de ilk Türkçe dergi olan Vekâi-i Tıbbiye çıkarıldı. 1850’de vapur işletmeciliği yapmak üzere Şirket-i Hayriyye kuruldu. 1851’de tercüme odası olan Encümen-i Dâniş kuruldu. 1856’da ilk demiryolu tamamlandı. Eylül 1854’de Meclis-i Âli-i Tanzimat tesis edildi. 1855’de telgraf hattı kuruldu. 1856’da İngiliz ve Fransız ortak sermayesiyle Bank-ı Osmaniyye-i Şahane kuruldu. 1857’de Maarif-i Umumiye Nezareti kuruldu. 1858’de ilk kız rüşdiyesi açıldı. 1860’da ilk Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahval çıkarıldı. 1861’de Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye kuruldu. 1862’de Matbuât Müdürlüğü kuruldu. 1863’den itibaren posta kutuları kullanılmaya başlandı. 1867’de dönemin padişahı Abdülaziz, Paris, Londra, Brüksel, Koblenz, Viyana ve Budapeşte’ye giderek Avrupa’yı ziyaret eden ilk padişah oldu ⁶⁷.

Aydınlanma çağıyla birlikte her alanda ilerleyen Avrupa, yaptığı bu atılımla Osmanlı Devleti’ni askeri, siyasi, teknolojik birçok alanda geride bırakmıştır. Önceleri Avrupa’nın sadece askeri alanda ilerlediğini düşünen Osmanlı daha sonra bütün alanlarda Batı’nın gerisinde kaldığını kabul etmiş ve ülkede birçok alanda ıslahatlar yapmaya başlamıştır. Yapılan bu yenilikler Osmanlı Devleti’nin gerek teknolojik gerek eğitim gerekse hukuki alanda çağın gerisinde kalmamak için çaba sarf ettiğini ortaya koymaktadır.

1.2 CUMHURİYET DÖNEMİ DİN- TOPLUM İLİŞKİLERİ

Türk toplumunda modernleşme süreci temelde Tanzimat öncesine kadar dayanmaktadır. Fakat bu modernleşme hareketleri tam anlamıyla Cumhuriyet döneminde yoğunluk kazanmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesinin ardından 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni devletin çağdaş Batılı devletler arasında yer alması için birçok reform yapılmıştır. Bunun neticesinde geleneksel düzenin yerini laik sosyal, siyasal ve yasal yapılar almaya başlamıştır⁶⁸. Cumhuriyet, modernleşmeyi sosyal yaşamın topyekün dönüştürülmesi olarak tanımlamıştır ve bu dönüşümün temelinde Batılılaşma hareketi yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde, ilerleme düşüncesi çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan inkılaplar, Osmanlı’nın toplumsal yaşamını şekillendiren kültürel kodlarından arınmak

⁶⁷ Tanzimat dönemi yeniliklerinin ayrıntıları için bkz: Akyıldız, *a.g.e.*, ss. 1-10.

⁶⁸ Kirman, *a.g.e.*, s.31.

şeklinde kendini göstermiştir⁶⁹. Bu Batılılaşma hareketinin neticesinde yapılan bu düzenlemeler daha çok seküler mahiyettedir⁷⁰. Bu bakımdan Modernleşme aşamalarında kamuyu en çok etkileyen konulardan biri din olmuştur. Siyasi ve hukuki alandaki sekülerleşmeyle başlayan laikleşme süreci, İslam dininin ve diğer inançların kamusal alandaki konumunu da değiştirmiştir.

Yapılacak reformlara saltanat kaldırılması (1 Kasım 1922), Cumhuriyet'in ilan edilmesi (29 Ekim 1923) ve halifeliğin kaldırılmasıyla başlanmıştır (3 Mart 1924). Hilafetin kaldırılmasıyla, gündelik hayatın bütün alanlarına müdahale eden dinin, etkisi azaltılmış oldu. Hilafetin kaldırılmasını, Şeyhülislamlığın ve Evkaf vekaletinin kaldırılması (3 Mart 1924), tevhid-i tedrisat kanunu (3 Mart 1924), dini mahkemelerin kaldırılması (18 Nisan 1924), Şapka İnkılabı (25 Kasım 1925), dini tarikatlerin dağıtılması (30 Kasım 1925), Miladi takvimin kabulü (1 Ocak 1926), yeni ceza kanununun kabulü (1 Temmuz 1926) ve İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü (4 Ekim 1926), İslamiyetin devletin resmi dini olmaktan çıkarılması (10 Nisan 1928), Latin alfabesinin kabulü (1 Kasım 1928), Ezan'ın Türkçeleştirilmesi (3 Şubat 1932) reformları takip etmiştir. 3 Mart 1924 tarihli bir kanunla dini içerikli bütün meseleler ve dini kuruluşların yönetimi Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı sorumluluğuna verilmiştir. Bu şekilde din görevlilerinin görev ve yetkilerinin devlet eliyle kontrol edilmesi sağlanmıştır⁷¹.

“Din, vicdani ve ferdi bir inançtır, başkasını ilgilendirmez” düşüncesi esas alınarak şekillenen *“devlete bağlı din”* anlayışı çok partili yıllara geçiş aşamasında tekrar tartışma konusu olmuş, laik bir hükümetin din işleriyle meşgul olup olmayacağına dair iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir taraf, din işlerini tamamıyla cemaate terk edip, din eğitimi için cemaat tarafından millet mektepleri açılmasını savunurken; diğer taraf, başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı'nı sistematik hale getirip, dini okulların idaresini bu kuruma vermenin en uygun yol olduğu görüşündeydi⁷².

M. Kemal Atatürk'ün, bireyi topluluk normlarından kurtarma girişimindeki ilk adımı, tevhid-i tedrisat kanunudur (3 Mart 1924). Bu kanunla, eğitim ilk ve son kez,

⁶⁹ Ersoy, *age.*, s.56-57.

⁷⁰ Kirman, *a.g.e.*, s.31.

⁷¹ Şerif Mardin, *Türkiye 'de Din ve Siyaset*, 2. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2017, ss. 96-97.

⁷² Zeynep Özcan, *İnönü Dönemi Dini Hayat*, Dem Yayınları, İstanbul 2015, s. 121.

ulemanın elinden alındı. Ayrıca ortak eğitimin ve bu şekilde de okul yıllarından itibaren cinsiyetler arasında yeni bir kaynaşmanın yolunu açmış oldu⁷³.

İsviçre Medeni Hukukunun kabulüyle gelen değişimler, kadının yasal haklarındaki dönüşümü de içeren geniş bir alanı kapsamaktaydı. Bunlar arasında; tek eşli evlilik, varis olarak erkek ve kadınların haklarında eşitlik ile ilgili bir takım hükümler yer almaktaydı. Bunu 1930'da mahalli seçimlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi (14 Nisan 1938, Belediyeler Kanunu) ve 1934'te genel seçimlerde seçme seçilme hakkının verilmesi reformları izledi. Batı dillerindeki çalışmalara girişi daha kolay hale getirmek gayesiyle, latin alfabesine geçildi. Ankara'da; opera, bale ve Batı müziği eğitiminin verildiği konservatuvar açıldı⁷⁴.

1919-1950 arası dönemi din politikaları ve reformların mahiyeti 3 dönemde ele alınmaktadır. İlk dönem, 1919- 3 Mart 1924 tarihleri arasındır. Bu dönemde, din politikalarında Osmanlı modernleşmesinin bir devamı olarak nitelendirilebilir. Milli Mücadele'nin panislamist ve hilafetçi bir tutuma sahip olması dini ruhu canlandırmış, medreseler yenilenmiş, mecliste, eğitimde, adliye ve vakıflarda müderris ve tarikat mensuplarının sayısı ve itibarı yükselmiştir. İkinci dönem, 1950'ye kadar süren tek partili yıllardır. Bu dönemin, II. Dünya Savaşı'nın bittiği yıllara kadar olan kısmı din merkezli kısıtlamaların olduğu sıkıntılı süreçler yaşanmıştır. Hilafetin kaldırılması, medrese ve tekkelerin kapatılması, din hizmetlerinin ve camilerin geri plana atılması, din eğitiminin önemsiz konuma getirilmesi, ezanın Türkçe okunması ve sürekli gündeme getirilen Türkçe ibadet, Türkçe Kur'an, Türk dini projeleri vb. bu dönemde yaşanan olaylar arasındadır. Üçüncü dönem, çok partili hayata geçiş sürecini kapsamaktadır. Önceki dönemlerde yapılan yenilik hareketleri tekrar gözden geçirilmiştir. Birçok alanda ve özellikle dini meselelerde yapılan reformlara daha ılımlı bir yön verilmeye başlanmıştır⁷⁵.

Cumhuriyete kadar halkı yönlendiren tek güç din iken, cumhuriyetle birlikte bu gücün yerini resmi ideoloji olarak kabul edilen pozitivist söylemin aldığı görülmektedir. Bu ideoloji deney ve gözlem alanına girmeyen bilgileri reddeden bir yapıya sahipti. Özellikle Köy Enstitülerinde idealist cumhuriyet öğretmenleri vesilesiyle halkı batıl

⁷³ Mardin, *a.g.e.*, s. 76.

⁷⁴ Mardin, *a.g.e.*, ss. 76-77.

⁷⁵ Özcan, *a.g.e.*, ss. 89-90.

inanişlardan kurtarıp bilimselliğe yönlendirmeye çalışılmış ve bu şekilde toplumun hızla çağdaşlaşacağına inanılmıştır⁷⁶.

1938-1950 yılları arasında yaşanan durum bir tür “modern” ve “gelenek” arası çatışma olarak kendini göstermektedir. Bu durum “bilimsel bilgi-dini bilgi”, “kamusal alan- özel alan”, “laiklik-demokrasi” gibi pek çok çatışmayı da beraberinde getirmiştir⁷⁷.

Cumhuriyet’in topluma empoze etmeye çalıştığı kültür, halk tarafından tamamen karşılık bulmasa da, başta büyük şehirlerde olmak üzere sosyal hayatta bazı geleneksel alışkanlıkların değişmesine sebep olmuştur. Örneğin; Osmanlı döneminde olmayan, doğum ve evlilik gibi yıldönümü kutlamaları Cumhuriyet’le birlikte adet haline gelmiştir. Daha çok Osmanlı’nın son döneminde üst ve orta sınıflarda yaygın olan, Batı tarzı kıyafet modası, ev eşyası, yeme içme kültürü; Cumhuriyet’le birlikte alt kesimlerde de yaygınlaşmaya başlamıştır⁷⁸.

Modern Türkiye’yle birlikte, sekülerleşmenin de etkisiyle sosyal hayat, dünyevi ve öbür dünyaya ilişkin bir yaşam biçimine işaret eden uhrevi alan şeklinde kategorize edilmiştir. Uhrevi alanın gelişmesiyle birlikte DİB, ilahiyat fakülteleri, karşımıza, daha yeni bir tasavvur dünyasıyla çıkmaya başlamıştır⁷⁹.

Cumhuriyet döneminde modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı önemli olaylardan biri de sanayileşmedir. Sanayileşmenin topluma en önemli etkisi ise köyden kente göç sürecini hızlandırması olmuştur. Bu göç hareketinin bir sonucu olarak, bireyci ve hazzcı bir tüketim ideolojisi benimsenmeye başlamıştır. Genç cumhuriyetin dünyaya açılma siyaseti ile birlikte kitle basını ortaya çıkmış ve yerel kültür ithal kültürün etkisi altında kalarak hızla magazinleşmiştir. Cumhuriyetin geçmişten kopuşu esas alan kültür politikaları, popüler kültür ürünlerini gündelik hayata yansıtmıştır. Ülkemizde, sanayileşme ile birlikte çalışan kadın oranında artış gözlenmektedir. Aynı zamanda Cumhuriyet’in hukuk sisteminin kadına sağladığı haklar, kadınlar için yeni iş alanlarının açılmasına imkan tanımıştır⁸⁰.

⁷⁶ Özcan, a.g.e.,s.173.

⁷⁷ Özcan, a.g.e., ss. 369-370.

⁷⁸ Seçil Deren, “Kültürel Batılılaşma”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, ed. Uygur Kocabaşoğlu, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 387-388.

⁷⁹ Necla Feroğlu, *İslam ve Modernite*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007, s.69-70.

⁸⁰ Çelikoğlu, a.g.e., s. 40.

Türkiye Cumhuriyeti, modern bir devlet olma yolunda önemli adımlar atmakta ve köklü bir değişim süreci içinde cemaatten cemiyete doğru bir geçiş toplumu özelliği taşımaktadır. Türkiye’de modernleşme sürecinde eğitimin yaygınlaşması ve ekonomik gelişmeler, sekülerleşmeyle birlikte dini alanda bir canlanmayı da beraberinde getirmiştir. Bir diğer ifadeyle, insanların modern şartlar karşısında geleneksel değerleri terk ederek, değişen şartlara uyum sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Bunun sonucunda geleneksel ile modern ve seküler değerler arasında hala tam olarak bir sentez sağlanamamakla beraber, çok önemli kazanımlar elde edilmiş olduğu yadsınamaz⁸¹.

1.3 YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ VE MODERNLEŞME

1.3.1 Cumhuriyet Döneminde İlahiyat Fakültelerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de dinî yükseköğretimin Selçuklu ile başlayıp Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti ile devam eden köklü bir tarihi vardır. Bu köklü tarih içinde özellikle Cumhuriyet döneminde dinî yükseköğretimle ilgili bazı esaslı değişikliklere gidilmiş ve önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Osmanlı devletinin son döneminde medrese ve mektep adı altında çeşitli eğitim ve öğretim kurumları mevcuttu. Medreseler devlet tarafından kurulup geliştirilen, geleneksel eğitim öğretim kurumları olarak faaliyet gösteriyordu. Medreselerde yirminci yüzyılın başlarından itibaren bazı ıslah çalışmaları yapılmış fakat devletin devamlı savaşlarla meşgul olması, bir parçalanma sürecine girilmiş olması öğrencilerin 16 yaşın üstündekilerin askere alınması vb. nedenlerle başarılı olunamamıştır. Osmanlı Devleti’nin sona erip, cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte her konuda olduğu gibi eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de yeni bir döneme girilmiştir⁸².

Modern bilim paradigmalarının güç kazanması, medreselerin kendi içine kapanan ve kendi özel dünyasında bilgi üreten eğitim kurumları olarak görülmeleri sorununu beraberinde getirmiştir. Eğitim alanında ortaya çıkan yeni kavramlar, oluşumlar veya yaklaşımlarla Osmanlı devleti de karşı karşıya kalmış ve benimsediği eğitim sistemi üzerinde ve özellikle de sisteminin temel kurumlarından olan medreseleri merkeze alarak mevcut yapılanması üzerinde çalışılmalar yapılmaya başlanmıştır.

⁸¹ Kirman, a.g.e., s.37.

⁸² Mustafa Öcal, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, 1998, ss. 241- 268.

Böylece Osmanlı'da 1 Eylül 1900 yılında İstanbul'da kurulan Dârülfünûn-ı Şâhâne içerisindeki “Ulûm-ı Âliye-i Dîniye”(Yüksek Dini İlimler) şubesinin açılmasıyla dinî yükseköğretimin hem geleneksel anlayışını koruması hem de modern üniversite içinde yer alması sağlanmıştır. Öğrenim süresi dört yıl olan Ulûm-ı Âliye-i Dîniye’de, Tefsir, Hadis ve Usulü, Fıkıh ve Usulü, Kelâm ve Târih-i Dîn-i İslâmdersleri okutulmuştur. İkinci Meşrutiyet’ten sonra Dârülfünûn-ı Şâhâne’nin adı önce Dârülfünûn-ı Osmânî, (1913’de İstanbul Dârülfünûnu) olarak değiştirilmiş ve 1912’de Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye Şubesi’nin adı da Ulûm-ı Şer’iyye’ye dönüştürülmüş, programına ahlak ve tasavvuf, siyer, dinler tarihi, Arap edebiyatı, felsefe gibi bazı dersler de eklenmiştir. 1914 yılında yapılan medrese ıslahatıyla bütün İstanbul medreselerinin “Dâru’l-Hilafeti’l-Âliyye Medreseleri” adıyla tek çatı altında birleştirilmesiyle Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye Şubesi, “Medresetü’l-Mütehassısîn”a devredilerek kapatılmıştır. Türkiye’de geleneksel medresenin yanında ilahiyatın yakın tarihi de söz konusu şubeye dayanmaktadır⁸³.

Cumhuriyetin ilanından sonra TBMM’den bir dizi kanun kabul edilmiştir. Bu kanunlar içerisinde, genelde bütün eğitim sistemimizi, özelde ise din eğitimi ve öğretimini düzenleyen Tevhid-i Tedrisat kanunu bulunmaktadır.

Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi, 3 Mart 1924 tarihli Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu’nun dördüncü maddesinin amir hükmüne dayanılarak Medrese-i Süleymaniye’nin yerine, yüksek din mütehassısı yetiştirmek üzere 21 Nisan 1924 tarihli “İstanbul Dârülfünûnu Talimatnâmesi”nin birinci maddesine göre; Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen Fakülteleriyle beraber İstanbul Dârülfünûnu içinde yer almıştır. Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi 7 Mayıs 1924’te açılmıştır. Talimatnâmenin sekizinci maddesine göre 3 yıl süreli olan İlahiyat’ta okutulacak dersler şunlardır:

*“Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi, Fıkıh Tarihi, İçtimaiyat, Ahlâk, Din-i İslâm Tarihi, Arap Edebiyatı, Felsefe-i Din, Kelâm Tarihi, İslâm Feylesofları, Tasavvuf Tarihi, Felsefe Tarihi, İslâm Bediiyatı, Halihazırdaki İslâm Mezhepleri, Akvâm-ı İslâmiye Etnografyası, Türk Tarih-i Dinisi,Tarih-i Edyân”*⁸⁴.

Kırklı yıllarda iyice açığa çıkan toplumsal rahatsızlıklar, dini cehaletin eline terk etmenin ne kadar tehlikeli olduğunu göstermişti. Artık, dinin akademik sahada ele

⁸³ Recai Doğan, “Cumhuriyet Döneminde Dini Yükseköğretimin Tarihsel Gelişimi”, *Demokrasi Platformu Dergisi*, C.11, S. 37, 2022, ss. 176-211.

⁸⁴ Doğan, a.g.e., s.182.

alınması, dini iyi bilen insanların yetiştirilmesi ve bu yolla toplumun din konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği kabullenilmişti. Bu durumların bir sonucu olarak üniversite içinde yeniden bir ilahiyat fakültesi açma fikri öne sürüldü. Dönemin hükümeti, Mısır'daki dini eğitim müesseselerini incelemesi için bir milletvekilini gönderdi. Hükümetin talebi üzerine konuyu inceleyen Ankara Üniversitesi Senatosu, 7 Ocak 1949 tarihli toplantısında ilahiyat fakültesi açma kararını aldı ve kuruluş çalışmalarından sorumlu bir komisyon oluşturuldu. Mecliste görüşülen 5424 sayılı kanun 4 Haziran 1949 günkü oturumda kabul edildi ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1949-1950 öğretim yılında öğretime başladı⁸⁵.

1949 yılından itibaren ilkokullarda, ilköğretmen okullarında ve ortaokullarda sırayla Din Bilgisi derslerinin eklenmesi ve yanı sıra mesleki din eğitimi yapan imam-hatip okullarının açılması, “din eğitimi öğretmeni” ihtiyacını gündeme getirmiştir. Söz konusu okullarda din eğitimi öğretmenliği yapabilecek elemanlar bulunamıyordu. 1949'da açılıp ilk mezunlarını 1953'te vermeye başlayan ilahiyat fakültesi ise, mezun sayısı çok az olduğu için tek başına bu ihtiyacı karşılayacak durumda değildi. Bu durumlar üzerine TBMM' de 7344 sayı ve 12.06.1959 tarihli kanun çıkarılarak, İstanbul Yüksek İslam enstitüsü kuruldu. 1959'da İstanbul'da açılan ilk Yüksek İslam Enstitüsünü, sırayla Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat (1979) Yüksek İslam Enstitülerinin açılışları takip etti⁸⁶.

1972 yılına kadar ilahiyat fakültesinin programında değişiklikler devam etti. Ancak bunlar köklü değişiklikler değildi. 1972 yılında ilahiyat fakültesinin programında önceki dönemlere kıyasla köklü sayılabilecek ilk değişiklik yapıldı. Bu yıla kadar dört yıllık genel bir ilahiyat eğitimi amaçlayan fakülte 1972-1973 öğretim yılından itibaren beş yıla çıkarıldı. İlk üç yılda ağırlık, kaynak dil olan arapça ile bir batı diline ve genel ilahiyat eğitime verildi. Beş yıllık süre dikkatine alınarak son iki yıl alanda uzmanlaşmaya tahsis edildi. Fakat bu bölümleşme, işlevsel olmadı. Çünkü, oluşturulan Tefsir ve Hadis Bölümü- Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü şeklindeki bu iki bölümde, hemen hemen benzer dersler okutuluyordu. 1973-1974 öğretim yılından itibaren

⁸⁵ Muhammet Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, 3. Baskı, dem yayınları, İstanbul 2016, ss.128-129.

⁸⁶ Aydın, *a.g.e.*, s. 146.

öğretmen olmak isteyenlere öğretmenlik formasyonu kazandıracak dersler okutulmaya başlandı. Bu amaçla, program dışı olarak okutulan dersler şunlardı⁸⁷.

- Eğitime giriş
- Türk eğitim tarihi
- Türk milli eğitim teşkilatı
- Mukayeseli eğitim
- Eğitim psikolojisi
- Eğitim sosyolojisi
- Genel öğretim bilgisi
- Öğretmenlik uygulaması

Bu şekilde ilahiyat fakültesi, öğretmen yetiştirme anlamında günün ihtiyaç ve şartlarına göre iyi düzeye çıkmış oldu. Bu süreçle birlikte ilahiyat fakültesinde din eğitimi öğretmeni olacak öğrencilere daha ciddi bir şekilde pedagojik formasyon kazandırıldığı ve bunun zamanla daha iyileştirilip geliştirildiği görülmektedir⁸⁸.

Bu bağlamda en önemli değişikliklerden biri de, 1979-1980 öğretim yılında programdaki pedagoji dersinin “din eğitimi” dersine dönüştürülmesidir. 13.05.1980’de, öğrencilerin “din eğitimi formasyonu” almaları için din eğitimi kürsüsü kuruldu. Eğitim tarihimiz içinde ilk kez bu isimde bir kürsü açılmıştır. Bu kürsü, ülkemizde din eğitimi teorisinin oluşturulması, her kademedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında dinin öğretime müsait hale getirilmesine yönelik bilimsel çalışmaların yapılması, din eğitim-öğretimi için plan, proje hazırlanması, alana özel branş öğretmeninin yetiştirilmesi gibi birçok önemli konuda adım atılmasını sağlamıştır. Ülkemizde din eğitimi biliminin oluşup gelişmesi konusunda bu kürsünün kurulması bir başlangıç olmuştur. 1982 yılındaki yeni düzenlemeyle oluşturulan ilahiyat fakültelerinde din eğitimi anabilim dalının oluşturulması bu daldaki öğretim üyelerince okutulan yeni dersler bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar da bu ilk girişimin ürünleridir⁸⁹.

1998 sonra ilk gelişme, İlahiyatlardaki hazırlık sınıflarının kaldırılarak bazı ilahiyatlarda mevcut programın yanında yeni bir program açılmasıdır. Bu bağlamda 1998-1999 öğretim yılından itibaren bünyesinde Eğitim Fakültesi bulunan 11

⁸⁷ Aydın, *a.g.e.*, ss.137-140.

⁸⁸ Aydın, *a.g.e.*, s.141.

⁸⁹ Aydın, *a.g.e.*, s.142-143.

üniversitenin İlahiyat Fakültesi “İlahiyat Lisans Programı (İLP)” ve “İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü (İDKAB)” olmak üzere iki ayrı programa ayrılmıştır. 1998’den itibaren ÖYS sonuçlarına göre her iki programa ayrı ayrı öğrenci alınmıştır. İDKAB Bölümü, 2006-2007 öğretim yılından itibaren aynı üniversitelerin Eğitim Fakültelerine aktarılmış ve adı “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü” olarak değiştirilmiştir. 2011 yılında ise adı “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü” olarak yeniden belirlenmiştir. Bölüm, YÖK’ün kararıyla 2013-2014 öğretim yılından itibaren tekrar bulundukları üniversitedeki İlahiyat Fakültelerine aktarılmıştır. Aynı yıl bölüme YÖK’ün 17 Nisan 2014 tarihli kararıyla öğrenci kontenjanı verilmemiş, 2016-2017 öğretim yılında ise en son kayıt yaptıran öğrencilerin mezun olmasıyla birlikte tamamen kapanmıştır. Böylece İlahiyat Fakültelerinde yeniden tek tip öğretim programına geçilmiştir⁹⁰.

1998 sonrası dönemde başlayan çeşitliliğin son yıllarda azalmaya başlamıştır. Daha önce dinî yükseköğretim, İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Dini İlimler Fakültesi, Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi gibi kurumlar da yapıliyordu. Ancak YÖK’ün aldığı bir kararla üniversitelerde dinî yükseköğretim İlahiyat Fakültesi ve İslâmî İlimler Fakültesiyle sınırlandırılmıştır. Devlet üniversitelerinin yanı sıra bazı vakıf üniversitelerinde ve yurt dışında ama YÖK’e bağlı olarak hizmet veren dinî yükseköğretim kurumları da bulunmaktadır⁹¹.

1.3.2 Modernleşme Sürecinin İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitime Etkisi

Toplumların, eğitim hakkında sahip olduğu birikim her geçen gün yeni tecrübelerle zenginleşmeye devam etmektedir. Buna paralel olarak din eğitimi bilimi alanındaki çalışmalar da bir gelişim göstermek durumunda kalmıştır. Günümüzde din eğitimi etkinlikleri, toplumun her kesimini kapsayan bir konumdadır. Bu durumda birey- din ilişkisi de göz önüne alındığında dini alanda sağlıklı gelişmeleri temin edecek ilke, metot ve muhtevaya ulaşılmasını gerekli kılmaktadır⁹².

Teorik açıdan genel din eğitimi temel görev olarak, yetişmekte olan yeni neslin, bireysel dini görevlerini ve sorumluluklarını bilecek ve gereklerini yerine getirebilecek

⁹⁰ Doğan, *a.g.e.*, s.196.

⁹¹ Halit Ev, “Din Eğitimi”, *Yükseköğretimde Din Eğitimi*, Ed: Mustafa, Köylü, Nurullah, Altaş, 2. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2012, ss.252-267- Recai Doğan, *a.g.e.*, s. 200.

⁹² Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 119.

düzeyde dini bilgi ve beceri sahibi olmalarını sağlamaya çalışır. Pratikte ise bu görev, Milli Eğitim Sistemi bünyesinde ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine bırakılmıştır. Ancak bu derslerin genel amacı göz önüne alındığında, yapılan etkinlik genel din ve ahlak eğitimi olarak değerlendirilebilir⁹³.

Eğitim- öğretim, din ve ilahiyat kavramları anlam bakımından farklı mahiyet taşıyor gibi görünseler de, birbirleri ile ilişkilidirler. İslam'ı insanlara tebliğ görevi bulunan Hz. Muhammed (sav.), hem bir peygamber hem de dinin ilk öğreticisi konumundadır. Onun aracılığı ile insanlığa gönderilen Kur'an-ı Kerim ve Kur'an'ın uygulamadaki ilk örnekleri olan peygamber sünneti ilahiyatın temelini oluşturmaktadır⁹⁴. İlahiyat her din için farklılık gösterebilir. Fakat hangi din söz konusu olursa olsun ilahiyatın amacı, o dinin anlaşılmasını sağlamaktır. Özel olarak İslam İlahiyatının temel amacı ve görevi, İslam dininin kaynağını, temellerini, tarihi süreçteki rolünü, farklı alanlardaki yansımalarını ilmi bilgi doğrultusunda, bilimsel yöntemlerle incelemek ve doğru anlaşılmasını sağlamaktır. Bu çerçevede İslam İlahiyatı, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Sünneti anlama üzerine inşa edilmiştir. Zamanla bu kaynakların bireysel ve toplumsal etkilerini incelemek için Kelam, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Siyer, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Din Eğitimi gibi çeşitli ilimleri de kapsayarak araştırma alanını genişletmiştir. Bu bakımdan ilahiyat, İslam dini ile ilgili ilimler topluluğunun genel adı olarak kabul edilmektedir⁹⁵.

Moderniteyle birlikte yeni bir evren, yeni bir bilgi, yeni bir insan ve toplum anlayışı ortaya çıkmıştır. Modernleşmenin sonuçlarından biri olan küreselleşen Dünya'da var olan gelişmelerden eğitim sürecinin etkilenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Bugün, tüm dünyada uygulanan din eğitimi faaliyetleri küresel sürecin zorladığı dönüşüm arayışları içerisinde⁹⁶. Dolayısıyla İslam İlahiyatı da bu değişim ve gerilim süreçleri ile karşı karşıya kalmıştır⁹⁷. Bu değişime yönelik arayışlara çözüm olarak

⁹³ Cebeci, *a.g.e.*, s.141.

⁹⁴ Cebeci, *a.g.e.*, s. 25.

⁹⁵ Doğan, *a.g.e.*,178

⁹⁶ Nurullah Altaş, "Din Eğitiminde Çağdaş Konular", *Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Din Eğitimi*, Ed: Mustafa, Köylü, 1. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul 2012, ss.32-38.

⁹⁷ Doğan, *a.g.e.*,179

farklı modeller geliştirilmektedir⁹⁸. Kùltùrlerarası din eğitimi, fenomenolojik din eğitimi veya mezhepelerüstü din eğitimi olarak literatùre geçen modeller bunlar arasındadır⁹⁹.

Yükseköğretimde din eğitimi, tarihi süreçte önceki bölümlerde bahsedildiği üzere belli aşamalardan geçerek ilahiyat fakùlteleri bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede doğrudan fakùltedeki öğrencilere dolaylı yollardan da halka dini bilgiler öğretilmiş, dini bilimler geliştirilmiştir. Ancak din eğitiminin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkma süreci, ilahiyat fakùltelerinin modernleşmenin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olmasının etkisiyle gecikmiştir. Bu değişim ve dönüşüm neticesinde zamanla mahiyeti daha da gelişen ilahiyat fakùltelerinde, din eğitiminin ayrı bir disiplin olarak var olmasına duyulan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Nitekim dinin öğretimini yapmak ile bu öğretimi kime, nasıl, hangi amaçla, ne düzeyde öğretileceğini tespit etmek, bu konularda teoriler geliştirmek, ayrı alanlardır. Kendine özgü konusu, alanı ve yöntemleri ile bağımsız bir disiplin olan eğitim biliminin varlığı, İslam toplumlarında dini eğitim kurumlarının yanında modern eğitim kurumlarının da çıkmasıyla dinin eğitimi konusunda yeni arayışların önü açılmış oldu.

Günümüzde din eğitimi bilimi; kime, neyin, ne şekilde ve neden öğretileceğini sorgulayan, bu konuda ilkeler, yöntemler ve teoriler geliştirmeye meşgul olan ayrı bir disiplin olarak bilimsel sahada yerini almıştır. Alanda ilk çalışma, Prof. Dr. Beyza Bilgin tarafından yapılmıştır. Bilgin'in 1980 yılında basılan "Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri" isimli eseri alandaki çalışmalara bir ön adım mahiyetindedir. 1988 yılında yayımlanan eseri "Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi" ise Türkiye'de din eğitimi biliminin temelini oluşturmaktadır¹⁰⁰.

⁹⁸ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2007 - Mustafa Öcal, *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV yayınları, Ankara 1990.

⁹⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, A.Ü. İlahiyat Fakùltesi Yayınları, Ankara 1991.

¹⁰⁰ Cebeci, *a.g.e.*, s.26.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİNE ETKİSİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Eğitimin hedefi, insanı işlemek, ruhsal olarak onu olgunlaştırmak ve memleketine ve milletine faydalı bir birey olmayı gaye edinmesini sağlamaktır. Çağın şartlarına göre eğitim sisteminin de güncellenmesi, modernleşmeye ayak uydurması önemli bir konudur. Bu bağlamda din eğitimi alanı da modernleşme sürecinde en çok etkilenen alanlardan birisidir. Bu çalışmanın amacı; modernleşme hareketinin din eğitimi ne yönde etki ettiğini tespit etmektir.

Belirlenen amaç doğrultusunda yapılan araştırmalar göstermiştir ki; Türk modernleşmesi, köklü değişimin yaşandığı ve günümüzde de devam eden zorlu bir süreci ifade etmektedir. Bu zorlu sürecin din eğitimi alanındaki olumlu ve olumsuz yanlarını ayırt etmesi ve olumsuz etkilerine dikkat çekmesi açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Çalışmanın bir diğer önemi; çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasında hazır bir envanter yerine, bu çalışmaya özgü bir mülakat formunun hazırlanmış olmasıdır. Alan ve yöntemle ilgili çeşitli kaynakların incelenmesi sonucunda oluşturulan bu form, alanında uzman araştırmacılarla birlikte revize edilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bu çalışmada temel olarak, “İlahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin modernleşmenin unsurlarına yönelik yaklaşımlarında fakültede aldıkları din eğitiminin etkili olduğu” hipotezi test edilmektedir. Çalışmada bu temel hipotezin yanında, şu alt hipotezlerin de test edilmesi amaçlanmaktadır:

1- Katılımcıların ilahiyattan önce herhangi bir dini eğitim alıp almamaları modernleşme algıları üzerinde etkilidir.

2- Katılımcıların aldıkları din eğitimi, popüler kültürün günlük hayata etkileri hakkındaki düşünceleri üzerinde etkilidir.

3- Katılımcıların modernleşme algıları, kıyafet modasına yaklaşımları ve giyim tarzları üzerinde etkilidir.

4- Katılımcıların dini yaşantıları, arkadaşlık kurdukları/kuracakları kişilerin dindar olup olmamasına yönelik seçimleri üzerinde etkilidir.

5- Katılımcıların modernleşme algıları, kadınların sosyal hayatta aktif olmaları hakkındaki görüşleri üzerinde etkilidir.

6- Katılımcıların aldıkları din eğitimi, Türkiye dışına seyahat ederken gitmeyi tercih edecekleri yerler üzerinde etkilidir.

7- Katılımcıların aldıkları din eğitimi, bidat ve hurafe olarak gördükleri uygulamalar hakkındaki görüşleri üzerinde etkilidir.

8- Katılımcıların modernleşme algıları, İslam'ın mevcut hükümlerinin günümüz problemlerine çözüm üretmede yeterli olup olmadığına yönelik görüşleri üzerinde etkilidir.

9- Katılımcıların modernleşme algıları, din eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine yönelik bakış açıları üzerinde etkilidir.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

İncelenen literatürde, modernleşmenin unsurları ve İlahiyat Fakültelerinde eğitim gören öğrenciler arasındaki ilişkiyi çeşitli yönleriyle inceleyen çalışmalarda kullanılmış envanterlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Fakat kavramsal ve kuramsal çerçeve kapsamında yapılan okumalar, bu ölçeklerin modernleşme ile İlahiyat Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerin ilişkisine yönelik bulgular sağlamada yararlı ve yeterli olamayacağı kanısına varmamıza neden olmuştur. Dolayısıyla zaman zaman söz konusu envanterden yararlanmakla birlikte, çalışmaya özgü bir mülakat formu hazırlanmıştır.

Bu bağlamda çalışma sonunda ortaya konan, “İlahiyat Fakülteleri öğrencilerinin modernleşme ve onun unsurlarına yönelik yaklaşımları”, mülakat formunun ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Bu çalışmada kullanılan mülakat formu, İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilere uygulandığından dolayı araştırma, belli yaş aralığı ve okul türü ile sınırlıdır. Zaman ve maliyet sınırlılığından dolayı katılımcıları Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri oluşturacaktır. Mülakat yapılan öğrencilerin tamamı AKÜ İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim görmekte olup, yaşları 20 ile 25 arasında değişmektedir.

2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar dönemi içinde AKÜ İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilen bu çalışma, zamanla öğrencilerin algılarında, yaklaşımlarında, duygu ve düşüncelerinde değişiklik olabileceği için, araştırmanın yapıldığı zaman ve mekân ile sınırlıdır.

Bu çalışma, niteliksel bir araştırmayı kapsamaktadır. Niteliksel araştırmalar elde edilen bulgulara yönelik ipuçları vermekle birlikte, kesin hükümler verememektedir. Dolayısıyla araştırma sonucunda elde edilen bulguların geçerliliğini anlayabilmek için, bu araştırmayla aynı kapsamda yer alacak farklı niceliksel araştırmaların yapılması gerektiği ifade edilebilir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Bir bilimin amacına ulaşmak için uyguladığı teknik ve içeriklerin bütününe yöntem denilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, araştırma yolu ile somut sebep-sonuç ilişkilerini ortaya koyan ve bu ilişkilerin temelindeki soyut soyut kavramların gerçeğe yönelik uygulanması amacıyla izlenmesi gereken yoldur¹⁰¹. İlahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin modernleşme konusundaki yaklaşımlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu tezin bölümlerinin niteliğine göre tayin edilmiş olan iki ayrı yöntem izlenmiştir. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde dokümantasyon metodu ile konuyla ilgili kaynaklar detaylı olarak incelenmiştir. Alan araştırması bölümünde ise, hedef kitleyi anlamaya ve görüşlerini değerlendirmeye yönelik niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli metodu takip edilmiştir.

Bu çalışmada, tek ölçek olarak hazırlanan mülakat formu¹⁰² aracılığıyla nitel bir araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan mülakat (görüşme), iki veya daha fazla sayıda insan arasında belli bir amaç etrafında yapılan tartışma¹⁰³ ile sözlü iletişim yoluyla veri toplama yöntemidir¹⁰⁴.

¹⁰¹ Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, 7. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s. 63- Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş Temel Kavramlar*, Bilgi Basım Merkezi, Ankara 1991, s.5.

¹⁰² Bkz. ek-1 mülakat formu.

¹⁰³ Remzi Altunışık- Recai Coşkun- Serkan Bayraktaroğlu- Engin Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, 4. Basım, Sakarya 2005, Sakarya Kitabevi, s. 82.

¹⁰⁴ Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, 9. Basım, Güzem Can Yayınları, İstanbul 2003, s. 37.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, katılımcıların fikirlerinden daha fazla yararlanmak için, görüşme sırasında yer yer esneklik sağlayarak, soruların yeniden şekillenmesine ve tartışılmasına imkân vermektedir¹⁰⁵.

Bire bir iletişim yoluyla, elde dilen bulguların daha açık ve net olmasını sağlaması sebebiyle, araştırmada mülakat tekniğinin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bununla beraber araştırmanın sınırlarını korumak amacıyla temelde hazırlanan mülakat sorularına bağlı kalınmasına özen gösterilmiştir.

Alan araştırması kapsamında yapılan mülakatların tamamı yüz yüze görüşme şeklinde uygulanmıştır. Bu görüşmeler, fakülte yöneticileri tarafından uygulama için tahsis edilen okul içindeki kütüphane, kafeterya, boş sınıf gibi mekânlarda yapılmıştır. Öğrencilerin rahat olmaları ve samimi cevaplar verebilmeleri için araştırmacı ve öğrenciden başka kimsenin bulunmadığı ortamlarda yapılan her bir görüşme, 20 ile 30 dakika arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir.

4.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmada, günlük yaşantımızın hemen hemen her alanına nüfuz eden modernleşme sürecinin etkileri ve İlahiyat Fakülteleri öğrencilerinin modernleşme olgusuna yaklaşımlarını konu edilmekte ve bu bağlamda Türk modernleşmesinin, din eğitimi açısından nerede durduğuna ilişkin tespitlere yer verilmektedir.

Ana konusu modernleşme ve din eğitimi ilişkisi olan bu çalışmanın evrenini İlahiyat Fakültesi öğrencileri ve örneklem grubunu Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi oluşturmaktadır. Çalışmanın evreninin ilahiyat fakülteleri olmasının nedeni, ağırlıklı olarak din eğitimi verilen fakültede öğrenim görüyor olmaları sebebiyle, toplum tarafından çeşitli fakültelerde öğrenim gören diğer öğrencilerden farklı tutum ve davranışlara sahip olmaları beklenen İlahiyat fakülteleri öğrencilerinin aldıkları din eğitiminin, modernleşmenin unsurları konusundaki tutum ve davranışlarına olan yansıması hakkında fikir sahibi olmaktır. Dolayısıyla çalışmada, İlahiyat fakülteleri öğrencilerinin aldıkları din eğitiminin, onların modernleşmenin unsurlarına olan yaklaşımlarında etkili olup olmadığı ve bir etki söz konusuysa, bunun hangi yönde olduğu konu edilmiştir.

¹⁰⁵ Durmuş Ekiz, *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Ankara 2003, Anı Yayıncılık, s. 62.

Çalışmada İlahiyat Fakültelerinde verilen din eğitiminin müfredat içeriği inceleme dışında bırakılmış, yalnızca bu eğitimin öğrenciler üzerinde nasıl bir yansımalarının olduğu araştırılmıştır. Böylece modernleşme ile din eğitimi arasındaki ilişki, modernleşmenin İlahiyat fakültelerinde öğrenim gören gençler üzerindeki etkisi bağlamında incelenmiştir.

4.3. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ

Tezin iskeletini oluşturan alan araştırmasındaki sorular, günümüzde ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değişen sosyal hayatları ve aldıkları din eğitimi neticesinde oluştuğu varsayılan dini formasyonlarının, modernleşmenin unsurlarına yönelik yaklaşımlarında etkili olup olmadığını sorgulamaya yönelik hazırlanmıştır. İki bölüm ve toplam 17 sorudan oluşan mülakat formunun birinci bölümünde, katılımcıların bazı kişisel bilgilerini belirlemek üzere hazırlanan 8 anket sorusu yer almaktadır. Araştırma sorularının yer aldığı ikinci bölüm ise, katılımcıların aldıkları din eğitiminin modern hayatın imkanlarına olan yaklaşımlarını nasıl etkilediğini tespit etmeye yönelik toplam 9 sorudan oluşmaktadır.

Nitel araştırmada veriler ayıklanıp, sınıflandırılıp, sentezlendikten sonra veri analizine geçilmektedir¹⁰⁶. Bu bağlamda veriler toplandıktan sonra notlar araştırmacı tarafından çözümlenmiş, her bir katılımcı için bilgisayar ortamında ayrı ayrı dosyalar açılarak verdikleri cevaplar bu dosyalara kaydedilmiştir. Daha sonra elde edilen bulgular değerlendirilirken, bu dosyalarda bulunan veriler, mülakat sorularını içeren excel dosyasında kategorize edilmiştir. Bu aşamada, gizlilik prensibi gereği katılımcıların gerçek isimleri yerine numaralar kullanılmıştır. Araştırma sürecinin geçerliğinin sağlanması, inandırıcılık ve aktarılabilirlik önemli olduğu için katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılması önemlidir. Bu görüşlerden hareketle içerik analizi tekniği kullanılarak değerlendirilen veriler temalarına göre özetlenerek sonuçlar yorumlanmıştır. Bu kategoriler ve yorumları, bulgular kısmında ayrıntılı olarak tablolar halinde gösterilmiştir.

Araştırmada kişisel bilgilerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Bulguların sunumunda etik kurallar gereği, katılımcı gizliliğini korumak ve cinsiyet dağılımını

¹⁰⁶ Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.5, S.2, 2019, s.380.

göstermek için katılımcılar K1, K2, K3,...E1, E2, E3...(K: kadın, E: Erkek) şeklinde kodlanmıştır.

Katılımcıların kişisel bilgileri bilgisayar ortamına aktarılmış ve analizleri, SPSS istatistiksel analiz paket programıyla yapılmıştır. Diğer soruların analizinde ise, nitel analiz tekniklerinden betimsel analiz yöntemi ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, ortaya atılan iddiaların içeriksel ve biçimsel özelliklerini sistematik olarak tasvir eden deneysel bir yöntemdir¹⁰⁷. Betimsel analiz, verilerin sınıflandırılması ve özetlenmesi ile sonuçlara ulaşılmasıdır. Betimsel analiz tekniğiyle, mülakatlardan, araştırma esnasındaki gözlemlerden elde edilen bilgilerden alıntılar yapılabilmektedir. Bu şekilde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenerek yorumlanabilmektedir¹⁰⁸. Bu çalışmada betimsel analiz yöntemi, araştırmanın niteliğine daha uygun görülmüştür. Çalışmanın değerlendirme bölümünde katılımcıların ifadeleri, betimsel analiz yöntemine uygun şekilde alıntılanarak değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler analiz edilirken, görüşülen katılımcıların verdikleri bilgiler arasındaki benzer ve farklı noktalar tespit edilmiş, buna göre karşılaştırmalar yapılmıştır. Aynı zamanda bu alanda yapılmış benzer çalışmaların bulguları ile karşılaştırmalar yapılarak konu farklı açılardan ele alınmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1.KATILIMCILARIN KİŞİSEL BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

5.1.1. Cinsiyet Durumları

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın (K)	30	60
Erkek (E)	20	40
Toplam	50	100

¹⁰⁷ Orhan Gökçe, *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2006, s. 17.

¹⁰⁸ Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, *a.g.e.*, ss. 257-258.

Çalışmamız Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinden 50 bireyle yüz yüze yapılmıştır. Tablo 1'e göre kadın katılımcı sayısı 30, erkek katılımcı sayısı 20 kişiden oluşmaktadır.

5.1.2. Aile Gelir Düzeyi

Tablo 2. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Geliri Dağılımı		
Gelir Düzeyi	Katılımcı Sayısı	%
1.000- 2.000	-	-
2001-4000	4	8
4001-7500	16	32
7501-12500	16	32
12501-20000	10	20
20001-üzeri	4	8

Tablo 2'ye göre katılımcıların ailelerinin aylık ortalama gelirleri 2.001-4.000 ve 20.001-üzeri arasında değişmektedir. Tabloya göre araştırmada 2.001-4.000 gelir düzeyinde 4, 4.001-7.500 gelir düzeyinde 16, 7.501-12.500 gelir düzeyinde 16, 12.501-20.000 gelir düzeyinde 10, 20.001-üzeri gelir düzeyinde 4 katılımcı yer almaktadır.

5.1.3. Üniversiteden Önce İkamet Edilen Yer

Tablo 3. Katılımcıların Üniversiteden Önceki İkamet Yerleri		
İkamet Yeri	Katılımcı Sayısı	%
Köy-Kasaba	3	6
İlçe	5	10
İl	34	68
Büyükşehir	8	16

Tablo 3'e göre; 3 katılımcı üniversiteden önce köy- kasaba, 5 katılımcı ilçe, 34 katılımcı il, 8 katılımcı ise büyükşehirde ikamet ettiklerini belirtmişlerdir.

5.1.4. Mevcut İkamet Yerleri

Tablo 4. Katılımcıların Mevcut İkamet Yerleri

İkamet Yeri	Katılımcı Sayısı	%
Aile Yanı	9	18
Akraba Yanı	-	-
Yurt-Kur Yurdu	17	34
Özel Yurt	10	20
Özel Ev	14	28
Diğer	-	-

Tablo 4'e göre mevcut ikamet yeri olarak, 9 katılımcı aile yanında, 17 katılımcı Yurt-Kur yurdunda, 10 katılımcı özel yurttan ve 14 katılımcı ise özel evde kalmaktadır.

5.1.5. Anne Eğitim Düzeyi

Tablo 5. Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Katılımcı Sayısı	%
Herhangi bir öğretim kurumundan mezun değil	-	-
İlkokul	12	24
Ortaokul	10	20
Lise	14	28
Ön Lisans	10	20
Lisans	4	8
Yüksek Lisans ve +	-	-

Tablo 5'e göre, anne eğitim düzeyi ilköğretim olan 12 katılımcı, ortaokul olan 10 katılımcı, lise olan 14 katılımcı, ön lisans olan 10 katılımcı ve lisans olan 4 katılımcı bulunmaktadır.

5.1.6. Baba Eğitim Düzeyi

Tablo 6. Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Katılımcı Sayısı	%
Herhangi bir öğretim kurumundan mezun değil	-	-
İlkokul	-	-
Ortaokul	11	22
Lise	22	44
Ön Lisans	11	22
Lisans	6	12
Yüksek Lisans ve +	-	-

Tablo 6'ya göre, baba eğitim düzeyi ortaokul olan 11 katılımcı, lise olan 22 katılımcı, ön lisans olan 11 katılımcı ve lisans olan 6 katılımcı bulunmaktadır.

5.1.7. Baba Meslek Durumu

Tablo 7. Katılımcıların Baba Meslek Durumu

Meslekler	Katılımcı Sayısı	%
Çiftçilik- Hayvancılık	7	14
Esnaf	21	42
Memur	9	18
Öğretmen	5	10
Polis	1	2
Doktor	-	-
Avukat	-	-
Özel Sektör	7	14
Diğer	-	-

Tablo 7'ye göre, baba mesleği çiftçilik- hayvancılık olan 7 katılımcı, esnaflık olan 21 katılımcı, memur olan 9 katılımcı, öğretmen olan 5 katılımcı, polis olan 1 katılımcı ve özel sektör olan 7 katılımcı bulunmaktadır.

5.1.8. Anne Meslek Durumu

Tablo 8. Katılımcıların Anne Meslek Durumu

Meslekler	Katılımcı Sayısı	%
Ev Hanımı	22	44
Esnaf	2	4
Memur	4	8
Öğretmen	3	6
Polis	-	-
Doktor	-	-
Avukat	-	-
Özel Sektör	15	30
Diğer	4	8

Tablo 8'e göre, annesi ev hanımı olan 22 katılımcı, esnaf olan 2 katılımcı, memur olan 4 katılımcı, öğretmen olan 3 katılımcı, özel sektörde olan 15 katılımcı ve diğer meslek gruplarından olan 4 katılımcı bulunmaktadır.

5.2. KATILIMCILARIN DİN EĞİTİMİ VE MODERNLEŞME ALGILARINA AİT BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.2.1. Katılımcıların Din Eğitimi Aldıkları Kaynaklar

Tablo 9. Katılımcıların Din Eğitimi Aldıkları Kaynaklara Göre Durumları

Din Eğitimi Alınan Kaynaklar	Katılımcı Sayısı	%
Ailede Dini Eğitim Alanlar	14	28
Yaz Kur'an Kurslarına Katılanlar	15	30
Yatılı Kur'an Kurslarına Katılanlar	5	10
İ.H.L. Mezunu Olanlar	30	60

Elde edilen cevaplara göre; katılımcıların din eğitimi aldığı kaynaklara ilişkin durumları genel başlıklar halinde 4 kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; Ailede Dini Eğitim Alanlar, Yaz Kur'an Kurslarına Katılanlar, Yatılı Kur'an Kurslarına Katılanlar, İ.H.L. Mezunu Olanlar. Ayrıca belirlenen kategoriler içerisinde hem ailede din eğitimi alıp

hem İ.H.L. mezunu olanlar vb. birden fazla gruba dahil olan katılımcılar da bulunmaktadır.

Tablo 9'a göre katılımcıların; 14'ü dini eğitimlerini ailede alanlardan oluşmaktadır. 12'si yaz Kur'an kurslarına katılanlardan oluşmaktadır. 5'i yatılı Kur'an kurslarına katılanlardan oluşmaktadır. 27'si ise İ.H.L. mezunu olan öğrencilerden oluşmaktadır.

Din, bireyin karakterinin bir parçasıdır. Bu noktada din eğitiminin, çocukların kişiliğinin şekillendiği dönemler olan temel eğitim ve orta öğretim süreçlerinde verilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuğun din eğitimi ilk olarak ailede başlar, ardından sosyal çevresinde ve okulda devam eder. Kişinin yetiştiği aile yapısı ve çevresi, dini yaşantısının ilk temellerinin atıldığı yer olması sebebiyle ileride alacağı din eğitimine bakış açısına da büyük oranda etki etmektedir. Bu açıdan okul hayatında alınan din eğitime büyük sorumluluk düşmektedir. Yetişen yeni neslin kendi milli ve manevi değerlerine sahip çıkan, toplum için her bakımdan yararlı bireyler olmaları aldıkları din eğitimi neticesinde şekillenmektedir¹⁰⁹.

Tablo 9'da katılımcıların din eğitimi aldıkları kaynaklar üzerine yapılan değerlendirme bu açıdan önem taşımaktadır. Çünkü fakülteden önce alınan din eğitimi, öğrencilerin ilerleyen yaşlarında hayata bakış açılarına da etki etmektedir. Bulgular incelendiğinde, katılımcıların modern hayatın unsurlarına olan yaklaşımlarının, daha önceki dini bilgilerinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Örneğin; din eğitimi aldıkları kaynak için, *“Açık öğretim lise bitirdim. O süreçte yatılı hafızlık kursuna gittim. Dini eğitimi ilk olarak orada almaya başladım”* cevabını veren K19'un, moda algınızı, giyim tarzınızı hangi unsurlar etkiliyor? sorusuna *“Dini yaşantım etkili”* cevabından da görüleceği üzere modernleşmenin unsurlarına karşı dini hassasiyetlerini ön planda tutarak daha muhafazakar bir tutum sergilediği gözlemlenmiştir. Ancak fakültede alınan din eğitimi, daha önce dini öğrendikleri kaynakların eksik veya yanlış tarafları varsa bunları görmelerini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin E1, fakülteden önce din eğitimi aldıkları kaynak olarak, *“Temel din eğitimimi ailemden aldım. Bunun dışında camilerdeki Kur'an kurslarına da gittim”* cevabını vermiştir ve bidat ve hurafe olarak gördüğünüz uygulamalar nelerdir? sorusuna *“Sünnet olduğu düşünülerek elle yemek yemek çağa uygun olmaması açısından doğru bulmuyorum, kıyafet olarak aşırıya*

¹⁰⁹ Cebeci, a.g.e., s.141.

kaçmak (şalvar, takke), sünnet diye baston taşımak vb. kültür olan şeyler dinin içinden gibi yaşıyor bunları da bidat olarak değerlendiriyorum” diyerek mevcut aldığı din eğitiminin yanlış ve doğru uygulamaları ayırt etmesinde etkili olduğunu belirtmiştir.

5.2.2. Popüler Kültür Algıları

Tablo 10. Popüler Kültür Algılarına Yönelik Durumları

Popüler Kültür Algıları	Katılımcı Sayısı	%
Olumsuz etkileri Vardır	25	50
Olumlu etkileri Vardır	5	10
Hem olumlu hem olumsuz etkileri vardır	20	40

Katılımcıların cevaplarına göre bu başlık altında 3 kategori elde edilmiştir. Bunlar; popüler kültürün günlük hayata olumsuz etki ettiğini düşünenler, olumlu etkileri olduğunu düşünenler ve hem olumlu hem olumsuz etkilerinden bahsedenlerdir. Tablo 10’a göre katılımcıların 5’i olumlu, 25’i olumsuz, 20’si hem olumlu hem olumsuz şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Popüler kültürün toplum hayatına olumlu etkileri olduğunu düşünen katılımcılarda K11 VE K16’nın görüşleri şu şekildedir:

K11 “Teknolojik gelişmeler hayatımızı kolaylaştırıyor. Dini olarak da ihtiyaçlara karşılık veriyor bence. Çağa ayak uydurmak için bu gelişmeleri takip etmek gerekiyor.”

K16 “Teknolojik gelişmeler konusunda çağa ayak uydurmak gerektiğini düşünüyorum. Ama bunu yaparken de kendi ölçülerimizi korumayı başarırsak popüler kültürün diğer ürünleri de bizi olumsuz etkilemez aksine olumlu etkiler. ”

K11 ve K16 popüler kültürün günlük hayata etkilerine yönelik olarak teknolojik gelişmeleri ön plana alan değerlendirmelerde bulunmuşlardır. K16’ya göre çağımızın şartlarına ayak uydurmak gereklidir fakat bunu yaparken kişilerin kendini olumsuz öğelerden koruması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Katılımcıların görüşlerinden hareketle, her ne kadar olumlu etkileri olduğu yönünde bir değerlendirmelerde bulunsalar da bireylerin kendini belli sınırlarla koruması gerektiği fikrine sahip oldukları arka planda kendini göstermektedir.

Popüler kültürün toplum hayatına olumsuz etkileri olduğunu düşünen katılımcılardan K6, K9, K15, K19, K21, K29, E1, E13'ün görüşleri şu şekildedir:

K6 “ Kültürel yozlaşmaya sebep oluyor. Kendi kültürümüze ait birçok şeyden uzaklaştık. Bunun içerisine kıyafet, yeme içme, eğlenme, düğün, cenaze vb. çoğu alan dahil. Moda olan şeyler giyiliyor, fast food tüketimi arttı, konserler tatil yerleri aktiviteleri hiç kültürümüze uygun değil, düğünlerde gelinlik tercihinden tutun da yapılan etkinlikler tamamen popüler kültürün modası olan şeylere göre seçiliyor. Cenazelerde bile insanlar sosyal medya üzerinden başsağlığı diliyor, o insanların acısına saygı duymadan mezarlıkta fotoğraf çekip sosyal medyada paylaşıyor.”

K6, popüler kültürün sosyal hayatın birçok alanında var olan olumsuz yansımalarına örnek vererek değerlendirmelerde bulunmuştur. Toplumun kendini kültüründen uzaklaşarak daha çok güncel modaya göre hareket ettiğini ve bunun olumsuz etkileri olduğunu vurgulamaktadır.

K15 “Dini hassasiyetleri olumsuz etkiliyor. Örneğin biz fakültede namaz vakitlerini kaçırmıyoruz, Kur'an okuyoruz, aldığımız dini eğitimi uygulamaya döküyoruz. Fakat okuldan çıkınca sosyal hayatın alışkanlıkları olan avm, cinema, kadın erkek ilişkilerinin rahat olduğu ortamlar, teknolojik imkanlar bizi dini duygulardan uzaklaştırıyor.”

K19 “Masum gibi görünse de genel anlamda olumsuz. Öncelikle insanları boş işlerle meşgul olmaya yönlendiren birçok teknolojik cihaz, tatil aktivitesi, günlük eğlence aktiviteleri, alışveriş alışkanlıkları, yeme içme düzeni..vb. yanı sıra dini hayatı da olumsuz etkiler. Mesela kıyafet modası genelde İslami ölçülere uygun şeyler değil ama tesettürlü kişiler bile buna ayak uyduruyor.”

K15 ve K19, popüler kültür ürünlerinin dini hayata olumsuz etkileri üzerinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Dini hayata olumsuz etkilere değinen katılımcıların bunu ibadet boyutunda ele aldıkları görülmektedir. Olumsuz etki ettiğini ifade eden katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, günümüz modasına göre kıyafet seçimleri, eğlence anlayışları vb. çoğu popüler kültür unsuru dini hayatı doğru yaşamak önünde bir engel teşkil etmektedir.

K21 “Sürekli gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlamak zorunda kalıyoruz. Popüler kültürün unsurları da bunun en önemli parçası. Örneğin avmler, kıyafet

modası, sosyal medya vb. eğlence anlayışından yemek yeme, evde kullandığımız eşyalara kadar etkiliyor. Bu olumsuz gördüğüm bir durum. Kişiler hep yönlendirmelere tabi oluyor kendi gibi olamıyor.”

K29 “İnsanları tek tipleştiren bir yapısı var bu açıdan çok da sevimli bir durum değil. Mesela yeme içme alışkanlıklarından tutun da giyime, ev eşyasına, eğlence anlayışına kadar herkese aynı şeyler dayatılıyor ve kuzu gibi sürüler halinde peşinden gidiyor bu düzenin insanlar. Kimse kendi olamıyor.”

E1 “İnsanlar kendi zevklerinden daha çok başkalarına nasıl göründüklerini önemsiyor. Gittikleri yerleri sosyal medyada paylaşmak için seçiyorlar. Dini olarak da olumsuz oluyor genelde gösteriş olarak yaşıyor.”

K21, K29 ve E1 konuyu bireylerin hayatı başkalarının zevklerine uygun yaşamaya yönelerek kendi benliklerinden uzaklaştıkları yönünde ele almaktadırlar. Sosyal medya başta olmak üzere güncel moda ürünlerinin tercih edilmesinin birey ve toplum hayatı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu vurgulamışlardır.

Popüler kültürün toplum hayatına hem olumlu hem olumsuz etkileri vardır düşüncesinde olan katılımcılardan K13, K17, K20, K26, K28, E10, E12’nin görüşleri şu şekildedir:

K13 “Hem olumlu hem olumsuz yanları var. Teknolojik imkanlar hayatı kolaylaştırırken bir yandan kötü işlere teşvik edebiliyor. Kıyafet modası, alışveriş kültürü, eğlence sektörü gibi konularda da genelde dini hayata çok uygun olmayan yönelimlere sebep oluyor.”

K20 “Teknolojik gelişmeler açısından bakınca olumlu etkilediğini düşünüyorum. Mesela dini bilgiye ulaşmada işimizi kolaylaştırıyor. Ama bir yandan bilgi kirliliği de mevcut bu da olumsuz taraftır. Moda algısı, eğlence kültürü olarak da cezbedici taraftır olmakla beraber bunların birçoğunun da dini hayatla çatıştığını görmek mümkün.”

K28 “Genel olarak değişen hayat şartlarına baktığımızda popüler kültür unsurlarına ayak uydurmak kaçınılmaz bir gerçek. Bu noktada çağın şartlarına uyum sağlamalı gerisinde kalınmamalı. Bunu yaparken de kişi kendi benliğinden çok fazla ödün vermeden sosyal hayata adapte olmalı. Mesela avm de alışveriş yaparken ya da kafede bir eğlence merkezinde vakit geçirirken dini sorumluluklarını ihmal etmemeli. Modaya ayak uydurayım derken kendine uygun olmayan kıyafetleri seçmemeli.”

E10 “Teknolojik imkanlar olarak bakarsak faydalı tarafları çok fazla. Ama tabii ki bu durum kişinin kullanımıyla da ilgili. Günlük hayattaki unsurlara bakarsak aslında insanları boş aktivitelere daha çok yönlendirdiğini görebiliriz. Mesela kafeye gitmek, avmde gezmek, tatil yerlerinde gereksiz eğlence araçlarına para ve zaman harcamak. Moda algısı kıyafet seçimlerini, eşya seçimlerini tek tiplendirdi. İnsanlar kendine uygun olmasa da moda diye alıp giyiyor, evinde ihtiyacı olmasa da herkeste var diye o eşyayı alıyor.”

K13, K20 ve K28 popüler kültürün dini hayatı olumsuz etkilerken öte yandan günlük hayatı kolaylaştıran olumlu tarafları olduğuna yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Sürekli değişen hayat şartlarına uymak bir gereklilik olmakla beraber modern hayatın dini hayatı olumsuz etkilemesinden kaçınmak gerekmektedir. E10 teknolojik imkanlar olarak olumlu tarafları olduğunu belirtirken bu imkanların bireye olumlu veya olumsuz etki etmesinin kişinin kendi elinde olduğunu da vurgulamaktadır.

Popüler kültür milli kültürden farklı olarak, belirli kişi ve kurumlar tarafından bugün için üretilen, kısa zamanda tüketilen bir kültürdür. Gündelik hayatın rutinlerini kolaylaştıran ve daha çekici hale getiren bir yapısı vardır. Bu nedenle kitleleri kontrol altına alabilme niteliğinde ideolojik bir işleve sahip olduğu iddia edilir¹¹⁰. Bunun bir sonucu olarak çoğu zaman toplumun bireylerinin popüler kültür unsurlarına kolayca adapte olmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre ilahiyat fakültesinde verilen din eğitimi bu eğitimi alan öğrencilerin popüler kültüre yaklaşımları üzerinde etkili olmaktadır. Yukarıda konuyla ilgili belli kategoriler altında örnekleri verilen katılımcı değerlendirmelerine göre öğrenciler popüler kültür ürünlerine bilinçsiz bir yaklaşım sergilememektedir. Hayatı kolaylaştıran tarafı değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekle birlikte, gerek dini yaşantısına gerek yetiştiği kültürel değerlere uygunluğu noktasında bilinçli bir tutum sergilemektedirler. Dini ve kültürel değerlere aykırı olacak nitelikte sunulan popüler kültür ürünlerine karşı daha temkinli olunması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun yanı sıra günümüz şartlarına ayak uydurmanın kaçınılmaz olması sebebiyle yanlış olarak kabul edilen pek çok popüler kültür ürününün günlük hayatlarında bir şekilde yer ettiğini de belirtmektedirler.

¹¹⁰ Vejdi Bilgin, “Popüler Kültür Ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 2003, ss. 193-214.

Konuyla ilgili başka örnek bir çalışmada Kanburoğlu, katılımcıların popüler kültüre; “Batı tarafından bize empoze edilen ve daha çok gençlerin rağbet gösterdiği bir kültür”, “Müslümanların değerlerinden taviz vermelerine neden olan ve yozlaşma içeren bir kültür” vb. olumsuz tanımlamalarla nitelendirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin olumsuz görüşlerinin, bu kültürün ürünlerine olan yaklaşımlarını etkilemediği fakat kullandıkları ürünlerin birer popüler kültür ürünü olduğunun farkında olan ve bu kültürün içeriğiyle ilgili fikir sahibi olan öğrencilerin daha eleştirel bir tutum sergilediklerini tespit etmiştir¹¹¹.

Dolayısıyla bu konuda benzer çalışmaların elde ettikleri veriler de göz önüne alınarak elde edilen bulgular benzer sonuçlara ulaştırmaktadır diyebiliriz.

5.2.3. Moda Algıları ve Giyim Tarzlarını Belirleyen Unsurlar

Tablo 11. Moda Algıları		
Moda Algıları	Katılımcı Sayısı	%
Modayı Takip Ederim	14	28
Dini yaşantıya uygunluk	18	36
Çevre ve Aile Etkisi	18	36

Katılımcılar bu başlık altında tablo 11’de belirtildiği üzere 4 kategoride toplanacak şekilde cevaplar vermiştir. Katılımcıların 14’ü modayı takip ederim, 18’i dini yaşantıya uygunluk, 18’i çevre ve aile etkisi şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Modayı takip ettiğini söyleyen katılımcılardan K25, K27, K30, E13 ve E16’nın görüşleri şu şekildedir:

K25 “Günümüz kıyafet algısına uyum sağlıyorum ama tesettürlüyüm bunun sınırlarına dikkat ederek modayı takip ediyorum.”

K27 “Modayı takip ederim, tesettürlü değilim ama yine de dini olarak uygun olmayan ölçülere elimden geldiği kadar dikkat etmeye çalışıyorum.”

¹¹¹ Betül Ü. Kanburoğlu, *Popüler Kültür Din Eğitimi İlişkisi: İ.H.L. Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

K30 “Günümüz modasını takip ediyorum ama tesettüre uygun olan taraftan. Pantolon giyerim mesela ama üzerine vücut hatlarımı belli etmeyecek uzun bir üst kıyafet giyerim gibi.”

K27, K30, K24 ve K25 modaya uyum sağladıklarını belirtmekle beraber bunu dini yaşantılarına uygun şekilde tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bakış açılarında tesettürlü olmanın etkisinin olduğu gözlemlenmektedir.

E16 “Çağa ayak uydurmak lazım, topluma aykırı kıyafetler seçmem o yüzden modanın bana uyan tarafını takip ederim. Mesela şalvarla, cübbeyle gezmek bence abartı, ama küpe takmak kısa short ya da sıfır kollu giyip gezmek de uygun değil.”

E16, modaya uyum sağlamanın da belli standartları olduğunu ifade etmektedir. Ne dini olarak ne de güncel moda anlamında aşırıya kaçmamak gerektiğini belirterek kendi yaşantısında da bu doğrultuda tercihler yaptığını belirtmiştir.

E13 “Modaya ayak uyduruyorum diyebilirim. Çünkü mağazaya gittiğimde yeni sezon bir pantolon ya da gömleği tercih ediyorum. Üzerime yakıştığını ve rahat olduğunu düşünüyorsam günün modasındaki şeyleri alıyorum.”

E13’ün modayı takip ederken bireysel tercihlerine göre hareket ettiği gözlemlenmektedir.

Dini yaşantısına uygun tercihlerde bulunduğunu ifade eden katılımcılardan K9, K18, K22 ve E20’nin görüşleri şu şekildedir:

K9 “Tesettürlüyüm zaten o anlamda bakarsak dini kurallara göre giyinirim.”

K18 “Tesettürlü olduğum için dini yaşantıma göre seçim yapıyorum. Tabi ailem ve okuduğum fakültede etkili.”

K9 ve K18 tesettürlü olmanın gerekleri açısından değerlendirmede bulunmuş ve bu sebeple kıyafet seçimlerinde dine uygun olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

K22 “Günümüz şartlarına aykırı olmadan dini yaşantıma da uygun şekilde giyerim. Mesela peçe takacak kadar kapalı olmak toplum yapısına aykırı ve daha çok dikkat çekiyor. Ama tesettürlü olup mahrem yerlerini doğru ölçüde kapatmaya da dikkat etmeli.”

E20 “Dini yaşantıma aykırı seçimlerde bulunmam. Cübbe, sarık gibi abartılı bir giyim tarzına da sahip değilim ama mesela dar pantolon, diz üzeri kalan short gibi şeyler de giymem.”

K22, E20 ise dine hayata uygun seçimler yapmanın öncelikli olduğunu belirtmişlerdir. Fakat bu tercihlerinin günümüze aykırı nitelikler taşımaması da bir kriter olarak öne sürülmüştür.

Çevre ve aile etkisi olduğunu söyleyen katılımcılardan K7, K16, E4 ve E10’un görüşleri şu şekildedir:

K7 “Öncelikle ailemin yönlendirmesi ve benim de dini yaşantım etkili”

K16 “Öncelikle okuduğum fakülteye uygun giyinmeye dikkat ediyorum. Tesettürlüyüm ona uygun olmasına dikkat ediyorum ama günümüze de hitap edecek seçimler yapıyorum.”

E4 “Okuduğum okul ve yapacağım mesleğe uygun olmalı. Çevrenin bakış açısı etkili. İnsanlara örnek olacak şekilde olmalı.”

E10 “Tabi okuduğum okula uymayan bir tarz seçmemeye dikkat ediyorum. Sonuçta bizler birer örnek teşkil ediyoruz. Günümüz modasına ve yaşantıma uygun seçimler yapıyorum.”

Bu kategoride K7 tercihlerinde aile etkisini ön plana çıkarırken, E4, K16 ve E10 fakültenin etkisi üzerinde durmuşlardır. Bu düşünceye göre şekillenen bulgulardan hareketle, ilahiyat fakültesinde olmanın ve buna yönelik bir meslek yapacak olmanın moda algısında önemli bir rolü olduğu gözlemlenmiştir.

Demirezen çalışmasında, değişen toplum yapısının muhafazakâr erkeklerin de kadınların da giyimlerinde değişikliklere sebep olduğunu tespit etmiştir. Bahsi geçen araştırmada, modern hayat tarzının kişilerin kıyafet seçimini dinin emrettiği şekilde örtünmenin sınırlarını aşarak estetik bir kaygıya dönüştürdüğünü ifade edilmektedir. Sonuç olarak gündelik hayatın estetikleşmesine giyim tarzları bu anlamda uyum sağlamaktadır¹¹².

¹¹² İsmail Demirezen, “Türkiye’de Muhafazakâr Kesimin Değişen Hayat Tarzı”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, Aralık 2016, ss. 248-559.

Demirezen'in çalışmasında ulaştığı sonuçlardan farklı olarak bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, moda uyum sağlama kaygısı güden katılımcıların az sayıda olduğu ve öğrencilerin kıyafet seçimlerinde bulundukları çevreye ve dini hassasiyetlerine göre tercihler yapmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir.

5.2.4. Arkadaşlık İlişkilerinde Dini Hayatın Etkisi

Tablo 12. Arkadaş Seçiminde Dini Hayata Göre Tercihler

Arkadaşlık Seçiminde Dini Hayat Etkisi	Katılımcı Sayısı	%
Arkadaşımın dindar olması önemlidir	14	28
Arkadaşımın dindar olması önemli değildir	36	72

Katılımcılardan cevaplarına göre, arkadaş seçimlerinde dindarlığın bir kriter olup olmaması yönünde tablo 12'de gösterildiği üzere iki kategori ortaya çıkmıştır. Katılımcıların 14'ü arkadaşımın dindar olması önemlidir derken, 36'sı arkadaşımın dindar olması önemli değildir şeklinde cevap vermiştir.

Arkadaş seçiminde dindarlığın önemli olduğunu söyleyen katılımcılardan K6, K7, K19, E19'ün görüşleri şu şekildedir:

K6 “Önemli, çünkü beni daha iyiye, güzele yönlendirecek, dini bilgi anlamında bilmediklerimi öğreneceğim kişilerle yakın olmak isterim.”

K7 “Önemli çünkü benim zihniyetime aykırı bir kişiyle ortak paylaşımım çok fazla olamaz kendimi o kişinin yanında rahat hissedemem.”

K19 “Önemli. Çünkü insanlar yanındakinden etkileniyor. Ben yakın arkadaş çevremi beni bu anlamda olumlu etkileyecek kişilerden oluştururum. Tabi diğer hassasiyeti olmayan kişilerle de belli ölçüde iletişim kurarak dini yönlendirmelerle fayda sağlamaya çalışırım.”

E19 “önemli çünkü insan en yakınındaki kişinin yaşantısından etkileniyor bu kaçınılmaz bir durum bence.”

K6, K7, K19 ve E19'a göre, arkadaş seçiminde dindarlık faktörünün önemli olmasındaki en büyük etken bireyin hayatını şekillendirmede yakın çevresinin etkili olduğu düşüncesidir. Kendi dini hayatına benzer bir hayat yaşayan arkadaş çevresinin kişinin üzerinde daha olumlu etki bırakacağını düşündükleri gözlemlenmiştir.

Arkadaş seçiminde dindarlığın önemli olmadığını söyleyen katılımcılardan K2, K17, K22, E4, E10 görüşleri şu şekildedir:

K2 *“Hayır. Çünkü dini konular kişinin kendini ilgilendirir. Arkadaşlık için benim açımdan önemli olan anlaşabilmek, birlikte güzel vakit geçirebilmek, birbirine faydalı olmak gibi şeyler.”*

K17 *“Değil. Çünkü dini yaşama şekilleri kişilerin kendini ilgilendirir. Tercihleri benim yaşantıma olumsuz etki etmediği sürece sorun olmaz.”*

E4 *“Değil. Yaşadığımız çağda her insanın dindarlık algısı kendine göre değişiyor. Aşırı dindar olup benim üzerimde baskı kurmasını da istemem, dine aykırı yaşayıp beni de kötüye sevk etmesini de istemem.”*

K2, K17 ve E4 bu konuda kişilerin tercihlerinde özgür oldukları yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Dini yaşantıya yönelik tercihlerin bireysel olduğunu karşılıklı olarak fikirlere saygı varsa bunun yeterli olacağını belirtmişlerdir.

E10 *“Değil. Kişi kendinden sorumlu. İnsanları iyi ve doğru olana yönlendirmek bizim görevimiz elbette bunu da elimden geldiği kadar yapıyorum. Beni kötüye yönlendirecek kişilerden de uzak kalmaya gayret ediyorum.”*

K22 *“Önemli değil. Çünkü Müslüman girdiği ortamın şeklini alan değil o ortama şekil veren kişi olmalı ve yanlış yoldaki insanlara iyiyi doğruyu aşılmalıdır. Bu da hep kendinden olanlarla yakın olarak olmaz. Farklı cemahtan insanlarla da ilişkileri iyi tutmak gerekir.”*

E10 ve K22'ye göre kişinin dini bilgisini paylaşması, insanları doğruya yönlendirmesi bu konuda başlıca kriteri olmalıdır. Yani kişi hep kendi gibi düşünen ve kendi gibi yaşayan insanlarla yakın ilişki kurduğu takdirde toplumun diğer kesimine fayda sağlayamaz.

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yakın çevrelerini oluştururken birbirinden farklı yaklaşımlarda bulundukları görülmektedir. Nitekim katılımcılardan bir kısmı arkadaş çevresinde dindarlığı önemli olarak gördüklerini bunun sebebinin de kendi hayatlarının yakınındaki kişiler tarafından olumsuz etkilenebileceği kaygısı olduğunu belirtirken diğer bir kısmı, din eğitimi alan kişiler için çevredeki insanları bilgilendirmenin bir sorumluluk olduğunu gerekçe göstererek yakın çevrelerini dindar kişilerden oluşturmak gibi bir yaklaşımları olmadığını belirtmişlerdir.

5.2.5. Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu

Tablo 13. Kadınların Sosyal Hayattaki Konumuna Yönelik Algılar

Kadının Sosyal Hayattaki Aktifliğine Yönelik Algı	Katılımcı Sayısı	%
İstediğini yapmakta özgürdür	26	52
Aktif olması uygun değil	3	6
Belli sınırlar çerçevesinde aktif olabilir	21	42

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, kadınların sosyal hayatta aktif olmaları durumuna yönelik algıları tablo 13'te gösterildiği üzere 3 kategoride değerlendirilmiştir. Katılımcıların 26'sı istediğini yapmakta özgürdür, 3'ü aktif olması uygun değil, 21'i ise belli sınırlar çerçevesinde aktif olabilir şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Kadınların istediğini yapmakta özgür olduğuna yönelik cevap veren katılımcılardan K18, K20, K24, K25, K26, K27, K28, E15, E18'in ifadeleri şu şekildedir:

K18 “Peygamberimiz (sav) döneminde de kadınlar aktifmiş. Gerek sosyal hayatta gerek iş hayatında. Bu anlamda dini ölçüler ihlal edilmediği sürece günümüzde de bu şekilde aktif olabilir. Kendi işlerini kimseye muhtaç olmadan yapabilmeli.”

K24 “İş hayatında aktif olmalarında sakınca yok. Dini olarak bakarsak Peygamber (sav) döneminde de kadınların bu anlamda aktif olduklarını görüyoruz. Hz. Hatice örneği mesela. Sosyal hayatta da mahremiyete zarar veren çok karışık bir yapı var buna karşı kendini koruyarak aktif olmalı.”

K26 “Peygamber Efendimiz (sav) hayatında kadınların konumuna bakınca bunun dinen de sakıncalı olmadığını görüyoruz. Ticarete, sosyal hayatta, evde kadınlar söz sahibi ve aktif. Günümüzde de bunda bir sakınca yok. Tabi ki dini ölçülere dikkat etmek gerek.”

K18, K24 ve K26 kadınların sosyal hayattaki aktifliğini dini örneklerle temellendirerek değerlendirmektedirler. Peygamber Efendimiz (sav.) döneminde kadının konumu ve ona tanınan haklar, dönemin şartlarına göre özgürlük alanları örnek alınarak günümüzde de aynı şekilde özgür olmalarında bir sakınca olmadığı şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

K20 “Günümüz şartları kadının da aktif olmasını gerekli kılıyor. Mesela ekonomik anlamda rahat edebilmek için kadının da çalışması gerekiyor genelde. Bunun dışında gezmek görmek, eğlenmek hakları da var”.

K28 “Burada da karşımıza değişen ve gelişen hayat şartları çıkıyor. Maddi olarak her kadın kendi ayakları üzerinde durmak kimseye muhtaç olmamak istiyor haklı olarak. Bu yüzden iş hayatında aktif olmaları gerekli ve olumsuz bir durum değil. Sosyal hayatta da her insan kendini nasıl mutlu ve rahat hissediyorsa öyle yaşamalı kimse kimseye müdahale etmemeli.”

K20 ve K28 konuyu iş hayatındaki aktifliğin gerekli olduğu yönünde değerlendirmiştir. Kendi tercihlerini yaşama özgürlükleri olduğunu vurgulamakla beraber ekonomik refah anlamında da rahat edebilmek için aktif olmalarında bir sakınca olmadığını belirtmektedirler.

K25 “Erkeklerde olduğu gibi kadınların da özgürlük alanları kendi tercihlerini yaşama hakları var elbette. Bu açıdan herkes kendini nasıl mutlu hissediyorsa öyle yaşar kimse kimseye müdahale edemez.”

K27 “Önemli bir konu. Günümüzde her kadın özgürce istediğini yapabilmeli ve bu bir tartışma konusu olmamalı. Neticede her insan kendi doğrularına göre yaşar ve sonuçları neyse buna da razıdır. Neden mesela erkeklerin sosyal hayatı ya da iş hayatı hakkında meşruiyet tartışması yok da kadınların durumu tartışılıyor. Dini boyutta bakınca onlar için de belli sınırlar var bu anlamda. Ama hiç önemsenmiyor. Din sadece kadına değil erkeğe de kurallar koyuyor.”

K25, K27, kadına getirilen sınırların belli ölçüde erkekler için de geçerli olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Her iki cinste kendi istediğini yapmakta özgürdür ve bir sınır varsa özellikle dini olarak erkekler için de var olduğunu vurgulamaktadırlar.

E15 “Bu da dindarlık gibi bireysel bir konu herkes kendi için nasıl bir hayatı uygun görüyorsa o şekilde yaşar. Kadın erkek fark etmez.”

E18 “Herkes bu konudaki sınırını kendisi belirler. Kimsenin müdahale hakkı yok bence. Erkekler bu konuda nasıl kendi tercihlerini yaşıyorsa kadınlar yaşar.”

Kadınların bu konuda özgür olduğunu ifade eden erkek katılımcıların E15 ve E18'in düşüncesine yakın yaklaşımlarda olduğu görülmüştür. Yani kadın, erkek fark etmeksizin tercihlerinde özgürdür fikrini savunmuşlardır.

Kadınların aktif olmasının uygun olmadığına yönelik görüşlerde bulunan katılımcılardan K19, E6'nın cevapları şu şekildedir:

K19 “Kadınlar dinimizde çok saygı duyulan sevgiye değer konumda tutulmuştur. Buna binaen bedensel ve ruhsal yorgunluklardan uzak hayat tarzları kadın için daha çok tavsiye edilir. Mesela çalışma hayatında olmayan bir kadın evde eşi, çocukları, evin çekip çevrilmesi gibi işlerle meşgul olduğunda sanki kötü bir şey yapıyor gibi empoze ediliyor. Ancak öyle değil yaptığı her iş için sevap aldığı müjdeleniyor. Tabi kocasının da bunun karşılığında karısının gönlünü her daim hoş tutması emrediliyor.”

E6 “Uygun bulmuyorum. Kadının kendine dini sınırlara göre bir yaşam tarzı belirlemesi gerekir.”

K19 ve E6, kadının dini olarak dikkat etmesi gereken hassasiyetlere göre konuyu değerlendirmişlerdir. Buna göre de kadın ev de aktif olmalı sosyal hayattan kendini sakınmalıdır düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Kadınların belli sınırlar çerçevesinde aktif olabileceği şeklinde cevap veren katılımcılardan K14, K22, K23, E1, E2, E12'nin görüşleri şu şekildedir:

K14 “Aldığımız İslam Hukuku derslerinden edindiğim bilgilere göre dini kurallar ve sınırlara dikkat etmek şartıyla aktif olmaları gerektiğini düşünüyorum.”

K22 “Günümüz şartları iş hayatı anlamında erkekler kadar kadınlarında aktif olmalarını gerektiriyor. Ama sosyal hayat anlamında Müslüman bir kadın dini ölçülere aykırı olmadan aktif olmalı.”

K23 “Üniversite okuma oranı yüksek dolayısıyla iş hayatında olan kadın sayısı fazla ve şartlardan ötürü gerekiyor. Ama hem iş hayatında hem sosyal hayatta dini değerlere sahip çıkarak hassasiyet göstererek davranmak gerek.”

E1 “Aktif olmaları gerek ki zaten aktifler. Kadın özellikle anne olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirdiği sürece sorun değil. Dini açıdan bakarsak bu kadar sosyal olmamalı ama günümüz şartlarına uyum sağlamak için mecburen kabul ediyoruz.”

E2 “Evli mi bekar mı ona göre yorumlamak lazım. Evli bir kadın ailesini evini çocuklarını ihmal etmediği oranda aktif olmalı. Bekar kadınlar için de dini sınırlara dikkat etmeli.”

E12 “Kadın ya da erkek fark etmez. Kişi çevresine, inançlarına, aile yapısına uygun hareket etmeli. Sınırsız özgürlük her insan için belli süre sonra sorun olur. Her şeyin bir ölçüsü olmalı.”

K14, K22, K23, E1, E2, E12’nin değerlendirmelerine göre kadınlar, dini hassasiyetlere dikkat ettiği ölçüde aktif olabilirler. Ek olarak E1, E2 evli bir kadının önceliğinin eşi ve çocukları olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Kadın evini ailesini ihmal etmemeli şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

İslam ve modernleşme konusunda kadının konumuna ilişkin tartışmalar büyük oranda yer işgal etmektedir. Kadının sosyal ve siyasal alanlarda, çalışma yaşamında aktif rol alması ile örtünme tercihi, laiklik ve İslam taraftarlarının tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. İster İslamcı olsun ister Batıcı veya modernist, kadınların konumu toplumun ahlaki sağlığının belirtisi olarak kabul edilmiş, cinsiyet ve aile ilişkilerine yönelik yaklaşımlar bu anlamda değerlendirilmiştir¹¹³. Modernleşmenin etkisiyle birlikte özellikle son yıllarda birçok alanda değişim gösteren Türkiye, geleneksel kadın rollerinde de değişim göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak toplum, kadının okuması ve çalışması gibi konulara daha ılımlı yaklaşmaya başlamıştır¹¹⁴. Bu anlamda değişen toplum yapısı kadının sosyal hayatta aktif olmasını sağlamıştır. Bu değişim genel olarak toplum tarafından kabul görse de bireylerin yetiştikleri aile yapısı ve çevre faktörünün de etkisiyle farklı yaklaşımlarla değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, modernleşmenin etkisiyle birlikte kadının sosyal hayattaki konumunun mevcut durumu, fakültede din eğitimi alan yetişkin bireylerin bakış açıları çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular göstermiştir ki, katılımcılar kadının sosyal hayatta aktif olmasını günümüz şartlarının bir gereği olarak kabul etmekle beraber çoğunlukla bu aktifliğin dini sınırlara uygun olmasının gerektiğini düşünmektedirler.

Akşit ve Coşkun çalışmalarında günümüzde dindar kesimler hem siyasette aktif rol almaları, hem de ekonomik refah düzeylerinin artmasına bağlı olarak din ve

¹¹³ Bahattin Akşit - Mustafa Kemal Coşkun, “Türkiye’nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Ed. Yasin Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 394-410.

¹¹⁴ Kemal Coşkun, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Din Anlayışı ve Sosyal Değerler Algısı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.

modernizmin iç içe olduğu yeni yaşam biçimleriyle öne çıktıklarını ifade etmiştir. Bu süreçte en dikkat çeken kesimi kadınların oluşturduğunu belirtmektedir. Araştırması neticesinde, kadınların modern yaşamın gereklerine ayak uydururken, dini yaşamlarını da bireysel bir alana çekmiş oldukları sonucuna ulaşmıştır¹¹⁵.

5.2.6. Tatil Bölgesi Seçimlerinde Dini Hayatın Etkisi

Tablo 14. Tatil tercihlerine ilişkin bulgular

Tatil Tercihleri	Katılımcı Sayısı	%
Dini amaçlı seyahat tercih edenler	15	30
Turistik amaçlı seyahat tercih edenler	24	48
Fark Etmez	11	22

Katılımcıların seyahat etmek için tercih ettikleri yerlere göre verdikleri cevaplar tablo 14’te gösterildiği üzere 3 kategoride gruplandırılmıştır. Dini amaçlı seyahat tercih eden 15, Turistik amaçlı seyahat tercih eden 24 ve fark etmez düşüncesinde olan 11 katılımcı bulunmaktadır.

Dini amaçlı seyahat tercih eden katılımcılardan K5, K6, K15, K26, E15’in görüşleri şu şekildedir:

K5 “Öncelikle Mekke ve Medine’ye gidip Kutsal toprakları görmek isterim.”

K6 “Hac veya umre yapmak için Kutsal Toprakları ziyaret etmek ilk tercihim olur. Çünkü biliyoruz ki maddi gücü yetene bu ibadet farz. Yurtdışına çıkacak maddi gücüm varsa bunu farz ibadet için kullanmam gerektiğini düşünüyorum.”

K15 “İslam ülkelerini gezip, İslam tarihi derslerinde konu ettiğimiz yerleri yakından görmek isterim.”

K26 “İslam medeniyetinin izlerini taşıyan ülkeleri görmek isterim.”

E15 “Maddi imkanlar el verirse Kutsal topraklara gitmek ilk tercihim olur. O havayı solumak, derslerde öğrendiklerimizi fiilen de yapmak istiyorum.”

¹¹⁵ Handan Karakaya, “Türkiye’de Dindar Burjuva ve Kadın”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, Sayı. 2, 2018, ss. 211-229.

K5, K6 ve E15 ibadet amaçlı seyahati öncelik olarak değerlendirirken, K15 ve K26 fakülte'deki derslerin etkisini de göz önüne alarak İslam ülkelerinde kültürel bir seyahati tercih edeceklerini belirtmektedirler.

Turistik amaçlı seyahat tercih eden katılımcılardan K27, E1, E3, E9'un görüşleri şu şekildedir:

K27 “İlahiyat okuyorum ya da Müslümanım diye dar bir pencereden bakmamak lazım dünyaya. Elbette hem doğuda hem batıda görmeye değer çok şey var ama gelişmiş batı ülkelerinin şartlarını imkanlarını gezip görmek fikir edinmek gerekiyor. Kabul etmeliyiz ki şu an doğuda İslam ülkeleri modern dünyanın gelişimine ayak uydurmakta hep geç kalıyor. Bu nedenle bence özellikle müslüman toplumlar batıyı görmeli incelemeli.”

E1 “Günümüz şartlarında Avrupa ülkelerine nazaran ülkemizin geride kaldığı gündemi var. Bu açıdan bakıldığında yurt dışı seyahati yapıp tecrübe etmek isterim. Dini bakış açım göre değil daha çok meraklarım yön verir tercihime.”

E3 “Yaşam şartları açısından farkları incelemek ve kıyaslamak açısından Batı'daki ülkeleri seyahat etmek isterim”

E9 “Avrupa ülkelerini merak ediyorum. Gelişmişlik seviyelerini yakından görmek ve kendi ülkemle kıyaslamak isterim.”

K27, E1, E3, E9'un cevaplarına göre turistik amaçlı seyahatleri genelde Batı ülkelerine yöneliktir. Bunun sebebi olarak oradaki ülkelerin gelişmişlik seviyelerini incelemek, kendi imkanlarımızla kıyaslamak öne çıkmaktadır.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, yukarıda verilen bazı örnek cevaplardan da yola çıkarak fakültede aldıkları din eğitiminin seyahat tercihlerine yön vermede etkili olduğu söylenebilir. İbadet amaçlı seyahat dışında tercihlerde bulunan öğrencilerin bir kültür gezisine yönelik yaklaşımları incelendiğinde fakültede alınan eğitimin onlara farklı bakış açıları kazandırdığı söylenebilir.

5.2.7. Bidat ve Hurafe Anlayışı

Katılımcıların bidat ve hurafe olarak gördükleri uygulamalara dair farklı birçok örnek bulunmaktadır. Elde ettiğimiz bulgulara göre bunlar katılımcılardan K1, K2, K9, K11, K14, K16, K17, K25, K27, K30, E1, E2, E9, E12'nin görüşleri ile değerlendirilmiştir.

K1 “Yakın çevremde gördüğüm birçok uygulama var ama en aklımda kalanlar; türbe ziyaret edip adakta bulunmak, artan yemeklerin üzerine şeytan pisler derler mesela bizde. ”

K2 “Çok fazla şey var. Aklıma ilk gelenler türbelerde adak adamak, kurşun döktürmek, nazar için hocalara gidip muska yazdırmak vb. ”

K9 “Okunmuş pirinç yutmak, lavaboya kaynar su dökülürken besmele çekmek vb.”

K11 “Kabir ziyaretinde hamile kadınların bebeklerinin doğum lekesi olacağını düşünülmesi, türbe ziyareti vb.”

K14 “Kulağını çekip tahtaya vurmak, kurşun döktürmek vb.”

K16 “Pirince ya da suya dua okumak, türbe ziyareti, ekmek yere düşünce alıp üç kere öpmek, tahtaya vurup kulak çekmek... vb. “

K17 “Çok fazla şey var ama aklıma ilk gelenler; türbe ziyareti, muska yazdırmak, gece tırnak kesmenin sakıncalı olduğunu düşünmek, akşam ezanından sonra sokakta olmanın sakıncalı olduğunu düşünmek ...vb.”

K25 “Mevlûd okutma, bebeğin kırkı çıkınca dua okutma, lohusa kadına kırmızı kurdele bağlama, kandillerdeki programlar vb.”

K27 “Çok fazla şey var aslında. Türbe ziyareti, kurşun döktürme, Kur'an ya da seccade açık kalmasın şeytan gelir derler, kandillerde veya başka günlerde yapılan sayıyla ibadetler, lohusa kadına kırmızı kurdele takılması, muska”

K30 “Uğursuzluk getirdiğine inanılan sayı, harf, gibi şeyler, bir şey kırılınca nazar çıktığına inanılması, sayıyla ibadet etmenin getirisi olacağına inanmak (yasin dağıtmak dua etmek namaz kılmak). Vb.”

E1 “Sünnet olduğu düşünülerek elle yemek yemek çağa uygun olmaması açısından doğru bulmuyorum, kıyafet olarak aşırıya kaçmak (şalvar, takke), sünnet diye baston taşımak vb. kültür olan şeyler dinin içinden gibi yaşıyor bunları da bidat olarak değerlendiriyorum.”

E2 “Ailemin yaşadığı köyde denk geldiğim çok fazla örnek var. Mesela düğün, cenaze, doğum gibi olaylarda çok uygulamalar var. Cenazelerde sayıyla yasin dağıtılır ölü için, kırkı çıkınca dua okutulur, yeni doğan çocuğa nazar boncuğu takarlar, düğün

günü geline damada ali birinin fotoğrafı gösterilir ki evlilikleri iyi olsun nazar olmasın diye vb.”

E9 “Eve sağ ayakla girmek, misvak kullanmak, cübbeyle gezmek vb. sünnet olan alışkanlıklar. Nazar boncuğu, kurşun döktürmek.”

E12 “Erkeklerin genelde sünnet uygulamaları farz gibi yapmaları ve insanlara da dayatmaları. Şalvar giymek, cübbe giymek, misvak kullanmak, kot pantolon giymenin günah olduğunu düşünmek...”

Bidat ve Hurafe anlayışı bireyin hayatında yetiştiği kültürün de etkisiyle şekillenen ve çeşitli örnekleri olan bir olgudur. Hayatın önemli anlarında toplumda yaygın olan inanç ve uygulamalar, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlardan ortaya çıkmaktadır. Fakat zaman içerisinde bu uygulamalar hem bireylerde hem de toplumda inanca dönüşmektedir. Kökeni incelendiğinde bazı uygulamaların dini kaynağı bulunduğu görülmektedir. Ancak bazı uygulamalar için halkın dini bir temele dayandırmak için çaba sarf ettiği söylenebilir¹¹⁶.

Katılımcıların bu kategoride yöneltilen soruda verdikleri cevaplardan hareketle, yetiştikleri ortamın yanı sıra fakültede aldıkları din eğitiminin günlük hayatta karşılaştıkları uygulamaların dinde yerinin olup olmadığını değerlendirmelerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan uygulamalara “türbe ziyareti, kurşun döktürme, nazar boncuğu kullanma, okunmuş pirinç yutma gibi herkes tarafından bilinen bazı örnekler verilmiştir. Yanı sıra yukarıda örnek olarak cevapları değerlendirilen katılımcılardan yakın çevrelerinde gördükleri uygulamalardan bahsedenler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar farklı yorumlar getirerek kandillerde yapılan uygulamaları değerlendirmişlerdir. Kandil gecelerine özel yapılan ibadetler, sayı tutularak edilen dualar vb. uygulamaların toplumda yaygın olduğunu fakat aldıkları din eğitimi ve kendi araştırmaları neticesinde bunların da bidat olarak değerlendirilecek şeyler olduğu sonucuna ulaştıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcıların bidat ve hurafe olan uygulamalara bakış açıları bulgulara göre değerlendirildiğinde, modernleşen hayat şartlarının ve aldıkları din eğitiminin dini konulara bakış açılarını önemli ölçüde etkilediği söylenebilir.

¹¹⁶ Ercan Soyak, *Popüler Dindarlık Düzeyinin Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (Battalgazi Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2013.

5.2.8. Mevcut İslam’i Hükümlerin Günümüze Yansımaları

Tablo 15. Dini Hükümlerin Güncel Problemlere Etkileri

Dinin Mevcut Hükümlerine Yönelik Tutumlar	Katılımcı Sayısı	%
Mevcut hükümler güncel sorunlara çözüm üretir	32	64
Mevcut hükümler güncel sorunlara çözüm üretmez	18	36

Katılımcıların dinin mevcut hükümlerinin güncel problemlere çözüm üretmedeki yeterlilikleri konusundaki görüşleri tablo 15’te belirtildiği üzere 2 kategoride toplanmıştır. Katılımcıların 32’si mevcut hükümler güncel sorunlara çözüm üretir şeklinde yorumlarken 18’i mevcut hükümler güncel sorunlara çözüm üretmez şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Mevcut hükümler güncel sorunlara çözüm üretir düşüncesinde olan katılımcılardan K10, K17, E7 ve E10’un görüşleri şu şekildedir:

K10 “Yeterlidir tabi ki ama günümüz ihtiyaçlarına göre okunup anlaşılmalı biraz daha geniş pencereden bakılmalı.”

K17 “Yeterli ama biz ayetler ve hadisler üzerinde düzgün bir şekilde tefekkür edip onları günümüze göre anlamaya yorumlamaya gayret etmiyoruz bu da sorun olabiliyor.”

E7 “Yeterli. Ama uygulama konusunda sıkıntı var. Okuyup anlayıp güncel hayatta da uygulamak gerek.”

E10 “Kur’an evrenseldir, son kutsal kitaptır ve kıyamete kadar tabi olunması gereken emirler içerir. Bu manada her devre hitap eden bir yapısı var. Bizim sorunumuz Ayetleri yeterince okuyup anlamamak, analiz edecek şekilde iyi din adamları yetiştirmeyip geçmiş hükümleri günümüze yansıtmaya çalışmak. Oysaki bizden çok önce yaşamış alimler kendi dönemlerinin sıkıntılarına cevaben araştırmış çözüm bulmuş biz hala onların bilgilerini tekrar ederek hata ediyoruz.”

K10, K17, E7 ve E10 İslam’ın mevcut hükümlerinin günümüz problemlerine çözüm üretme konusunda yeterli olduğunu belirtmekle birlikte, bu konuda yetersiz kalınan tarafın toplumun yeteri kadar okuyup araştırmaması olduğunu vurgulamaktadır.

Bu şekilde değerlendirmelerde bulunan katılımcılara göre, mevcut hükümler ayet ve hadislerin ayrıntılı olarak okunması ve doğru olarak anlaşılmaması ile faydalı olabilir.

Mevcut hükümler güncel sorunlara zm üretmez düşüncesinde olan katılımcılardan K22, K27, K30, E4, E9'un görüşleri şu şekildedir:

K22 “İlahiyatta gördüğümüz dersler doğrultusunda konuya baktığımda tabi ki mevcut ayet ve hadislerin evrensel ve her çağa hitap eden yapısının olduğunu söylemek mümkün. Fakat bunu günümüz sorunlarına zm üretmek için ele aldığımızda, din alimlerinin en iyi şekilde güncel yorumlar üretme için çalışmaları gerektiğini görüyoruz.”

K27 “Bence bu ayet ve hadisleri nasıl anladığımıza göre değişir. Mesela İslam'ın indiği zaman mekan ve toplum şartlarına göre söylenen bir hadis veya uygulanan bir sünnet günümüzde canlı tutulmaya alışılmamalı. Günümüzde bir faydası var mı geçerliliği var mı diye sorgulanmalı. Ayetler okunurken bugünün şartlarına göre değerlendirilmeli.”

K30 “Genel başlık olarak İslam diye bir eleştiri yöneltmek doğru değil. Buna biraz daha uygulama boyutunda bakmak lazım. Elbette temel kaynak olan Kur'an'da hiçbir eksiklik yok haşa. Fakat Peygamber'imiz (sav) uygulamalarını olduğu gibi günümüze taşımaya çalışmak bizi geride bırakıyor Müslümanlar olarak. Bunları o dönemin şartlarına göre yapılan uygulamalar olarak görüp ilerinden günümüze ve toplumumuza hitap eden hadis ve sünnetleri seçip gündem etsek daha faydalı olacak. Bu şekilde ayetlerin de her döneme hitap eden evrensel yapısını özümlemek mümkün olur.”

E4 “Alimler zamanında bu konular hakkında çalışmışlar ama modern çağın sorunlarına zm için yeterli değil. şu an günümüze uygun şekilde güncellenmeli, üzerinde çalışılmalı.”

E9 “Bu konuda güncel problemlere zm üretecek nitelikte alimler yetişmediğini düşünüyorum. Geçmişte büyük alimler yetişmiş ve dönemlerindeki sorunlara zm bulmuşlar ama onların bulduğu zmler bizim için yetersiz kalıyor.”

K22, K27, K30, E4 ve E9 mevcut İslami hükümlerin yeterliliğini günümüz şartlarına göre güncellenmesi yönünde değerlendirmektedir. Bu katılımcılar, geçmişte

üretileen çözümlerin ve hükümlerin günümüze hitap etmediğini ve üzerinde çalışmalar yapılması gerektiğini ifade ederek bu konuda yetersiz olduğunu vurgulamaktadırlar.

Mezhep imamlarının ve büyük fakihlerin vefatını takiben müslümanlar karşılaştıkları yeni meselelerin hükmünü belirlemede tahrir¹¹⁷ esasına dayalı fıkıh usulüne yönelmişlerdir. Günümüzde hukukla ilgili konularda hem nitelik hem de nicelik yönünde çok fazla artış ve çeşitlilik meydana gelmiştir. Çağımız şartlarıyla ortaya çıkan ve çözüm bekleyen birçok fıkhi mesele bulunmaktadır. Bunun neticesinde ortaya çıkan güncel problemlerin fıkhi hükmünü belirleme mevzusu da zorlaşmıştır. Çözüm üretilirken öncelikle fıkıh problemlerinin net olarak tanımlanması ve sınırlarının açık bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Buna göre çağdaş İslam hukukçuları, söz konusu ettiği meseleyle ilgili hüküm koyarken, mezhep imamlarından hangisinin görüşünün zamanın şartlarına daha uygun olduğunu tespit etmeli ve ona uygun hareket etmelidir¹¹⁸.

Konuyla ilgili Aslan'ın çalışması ve çalışmamızda elde ettiğimiz bulgulardan hareketle, mevcut İslami hükümlerin güncel hayatın sorunlarına çözümü noktasında geliştirilmesi gerektiği yönünde görüşlerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yukarıda mevcut İslam'ı hükümlerinin güncel problemlere çözüm üretmedeki yeterlilikleri konusunda katılımcı görüşlerinden bazı örnekleri verilmiştir. Katılımcı görüşleri göstermektedir ki öğrencilerin aldıkları din eğitimi, konuya bakış açılarında etkili olmaktadır. Öyle ki katılımcılar hükümlerin yeterli olup olmaması noktasında bilimsel nitelikli eleştiriler getirerek çözüm önerileri sunmuşlardır.

5.2.9. Din Eğitimi Derslerinin İşleniş Şekillerine Yönelik Tavsiyeler

Katılımcılar, iyi bir din eğitimcisi olmaya ve din eğitimi derslerini verimli hale getirmeye yönelik farklı önerilerde bulunmuşlardır. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

K6 “Öğrencilere güzel ahlak eğitimi noktasında çok dikkat etmiyoruz. Bu önceliğimiz olmalı şekilci bir Müslümanlık algısı öğretilmemeli. Namaz kılmanın şartları anlatılırken mutlaka o kılınan namazın kişinin dünyevi olarak ne gibi kötülüklerden uzak kalmasını sağladığı da öğretilmeli.”

¹¹⁷ TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1. Baskı, 2010, İstanbul, 39. Cilt, ss. 420-422.

¹¹⁸ Mehmet Selim Aslan, “Günümüz Fıkıh Problemlerinin Çözümünde Tahrir Yöntemi ve İşlevselliği”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 25(2), 2014, ss. 108-135.

K23 “Bence öğrencilere bireysel ibadetlerden önce ahlaklı Müslümanlık bilinci aşılanmalı, modern çağda nasıl dini değerlerini koruyacakları öğretilmeli ardından ibadetler konu edilmeli.”

E10 “Şekilci bir din eğitimi algısı verilmemeli. Mesela ibadetlerinin yapılış biçimleriyle ilgili ayrıntılarla öğrenciyi boğmak yerine önce ahlak eğitimi verilmeli dinin güzellikleri günlük hayatta insanı uzaklaştırdığı kötülükleri aşılanmalı. Bu şekilde daha işlevsel bir din öğretimi olacaktır.”

K20 “Mevcut program içerikleri öğrenciye hitap etmiyor. Dini bilginin aktarılmasında günümüz şartları göz önüne alınmalı, mesela teknolojinin kullanımı önemli. Sürekli değişen gelişen dünyada dini hassasiyetlerini koruyarak aktif hayatta nasıl olacakları öğretilmeli.”

K22 “Modern çağda her şey gelişirken verdiğimiz din eğitimi programlarının sabit kalması öğrenciye görelilik ilkesine uygun değil. Öğrencinin derse olan ilgisini arttırmak gerekiyor. Bu da kendini iyi yetiştirmiş çağın gereklerinin bilincinde olan eğitimcilerle mümkün. Öğrenci hocasının bilgisinden emin olursa dersi ciddiye alır. Çeşitli etkinlikler, dini hayatın günlük hayata etkilerini benimseten kullanışlı bilgilere vurgu vb. şeyler tercih edilmeli.”

K30 “Hızla değişen ve gelişen bir dönemde yaşıyoruz öncelikle bu değişime ayak uydurmak gerekiyor. Din eğitimciler olarak dini bilginin işlevselliğini artırmak için öğrencilerin ilgisini çekecek günlük hayatta karşılığını bulacağı biçimde anlatım içeriklerine başvurmamız gerekiyor. Mesela namaz konusunu anlatılırken önce şekil ve uygulama boyutu değil manevi boyutu öğretilmeli. Namazdan alıkoyan bir sürü cezbedici popüler kültür ürününün namazdan daha önemli olmadığı bilinci aşılanmalı. Hem bugüne ayak uydurup hem dini yaşantısını nasıl diri tutacağı öğretilmeli.”

Bireylerin, güncel meselelerde din kaynaklı çözümler üretememesi, dini hükümlerdeki inceliklerin bilicinde olamayıp şekilci bir din anlayışında takılı kalması, hayatın maddi boyutu ile manevi boyutu arasında gerilim hissetmesi gibi sorunlar bilgiye ulaşmada ve kullanmadaki becerileri ile ilişkilidir¹¹⁹.

¹¹⁹ Fatih İpek, “Niteliksel İyileştirme Süreçlerinde Yüksek Din Öğretiminde ‘Bilgi Anlayışı’ ve ‘Bilgi Akışı’ Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2022, ss. 18-50.

K17 “Diğer disiplinlerle iş birliği içerisinde olunmalı. Mesela Allah’ın varlığının delilleri konusu anlatılırken bir fizik dersinin veya matematik içeriğinden faydalanarak aslında ne kadar çok ilişki içinde olduğu gösterilmeli.”

E1 “Okullarda diğer dersler bir tarafta din dersi ayrı bir tarafta tutuluyor. Dine karşı olanlar bu dersi gereksiz görüyor. Bunun yerine din dersleri de diğer derslerle bağlantı kurularak aktarılırsa insanların bakış açısı ve öğrencilerin derse olan isteği olumlu manada değişir. Sadece manevi boyutu değil hayata aktarılan boyutu, pozitif bilimlerle olan bağı ele alınırsa daha işlevsel olur.”

K9 “Öncelikle din eğitimi verecek kişilerin kendini geliştirmiş donanımlı kişiler olmasına dikkat edilmeli.”

K25 “Öncelikle her anlamda kendini yetiştirmiş ve öğrencinin sempatisini kazanmış bir öğretmen olmak gerek, ardından aktif etkinliklerle dersi sevdiren bir tarz seçerim.”

E20 “sağlıklı bir din eğitimi vermenin ilk koşulu bence iyi bir din eğitimcisi olarak yetişmiş kişilerin öğretmen olmasıdır.

Değişen hayat şartları ve teknolojik imkanlar ile meydana gelen gelişmeler neticesinde din eğitimi veren öğretmenlerden beklenen görev ve niteliklerde bazı farklılaşmalar olmuştur. Meydana gelen değişim genelde eğitimi, özelde ise din eğitimi alanını etkilemiştir¹²⁰.

Bir eğitimcinin bilgiye ve onun doğasına olan yaklaşımı, aynı zamanda o eğitimcinin benimsediği öğretim yaklaşımını ve yöntemini, iletişim şeklini, sınıf ya da okul iklimini benimseme yeteneğini de etkileyebilir. Öğretmenlerin bilgiye yönelik farklı görüşleri onları müfredat, pedagoji ve değerlendirme konularında da farklı seçimlere yönlendirmektedir. Bununla ilgili olarak Schraw ve Olafson, öğretmenlerin epistemolojik dünya görüşlerini üç kategoride değerlendirmektedirler. Bunlar; bilgiyi uzmandan aktarılan ve sabit bir olgu olarak gören “realist öğretmen”, bilgiyi yapılandırma yaklaşımında olan “bağlamcı öğretmen” ve bağımsız ve derinlemesine

¹²⁰ Süleyman Akyürek, “İ.H.L. Meslek Dersi İle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Eğitim-Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2012, C. 10, S. 23, ss. 7-47.

öğrenmeyi savunan “rölativist öğretmen”dir. Bu üç kategori arasında daha başarısız olduğu düşünülen öğretmen realist öğretmen olarak değerlendirilmektedir¹²¹.

Öğrenciler öğrenme sürecinde, sınıf içinde derse ilgi ve katılım durumlarında, öğretmenin bilgi anlayışına göre şekil almaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında din eğitiminde bilginin doğrudan aktarımı şeklinde tasarlanan öğretim programlarının bilginin yeniden inşa edilebileceği bir şekilde yeniden tasarlanması gerektiği söylenebilir. Ders içerikleri tasarlanırken, edinilen bilginin gerçek hayatla uyumlu olmasına özen gösterilmelidir. Bu şekilde dersin içeriği öğrencilerde daha fazla merak ve öğrenme arzusu uyandıran bir şekil alacaktır.

Türkiye’de din eğitimi, 2000’li yılların başlamasıyla birlikte, devlet okulları, DİB kursları veya özel okullar aracılığıyla daha çok ilgi görmeye başlamıştır. Din eğitiminin yaygınlık kazanması ve ilgi görmesiyle birlikte toplum eğitimde alternatif modellere yönelmiş veya çeşitli programlar tercih eden okullar aracılığıyla çocuklarının din eğitimi almasını sağlamıştır. Bu programlardan biri de UBO programıdır. Yapılan incelemelerde, UBO’nun din derslerine de entegre edilebileceği uygun görülmüştür. Programın, din eğitiminde öğrenilen bilgi ile amel edilmesi gerektiğini destekleyen yaklaşımı incelemelerde elde edilen sonuçlar arasındadır. Benzer olarak montessori eğitim felsefesini uygulayan okullarda eğitim programları incelenmiş ve değerler eğitiminde öğrencilerin öğrendiklerini uygulama süreçlerinde olumlu değişiklikleri hedeflediği gözlemlenmiştir. Eğitimde pratik uygulamaların önemini savunan Montessori eğitim felsefesi, din eğitiminde de dini ritüellerin gündelik hayatla iç içe şekilde uygulamaya dökülmesinin öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkisini savunmaktadır. Montessori metodu çerçevesince kullanılan materyaller, dini ilimlerin öğretim yöntem ve tekniklerini zenginleştirmiştir¹²².

¹²¹ Schraw Gregory - Olafson Lori. “Teachers Epistemological World Views and Educational Practices”. *Issues in Education* 8/2 (2002), pp. 99–149.

¹²² Tuğba Arslan, *Türkiye’de Din Eğitiminde Geç Kalmışlık ve Yeni Yönelimler: Sosyolojik Bir Analiz*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, ss. 116-117.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modernleşmeyle birlikte yukarıda da bahsedildiği üzere bireylerin tercihlerinde ve dolayısıyla toplumsal yapıda kaçınılmaz değişimler olmaktadır. Bu değişimin yönü en çok dini yaşantıyı etkilemektedir. Bu noktada din eğitimi, toplumun ve bireyin moderniteye olan yaklaşımını dengede tutmak için önemli bir rol oynamaktadır. Uygulanacak din eğitimi, günümüzde hızla değişen ve gelişen bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda ele alınmak durumundadır. Geçmişte yaşananlar doğrultusunda yapılan analizler, günümüze olumlu bazı tecrübeleri aktaracak nitelikte yapılmalıdır. Bu tecrübelerden hareketle, bireyin din ve inanca bağlı ihtiyaçları, toplumun ideal kabul edilen güncel yapısından kopuk tutulamaz¹²³.

Türk Modernleşme sürecinin din eğitime etkilerini ele aldığımız bu çalışmada, yoğun bir şekilde dini eğitim alan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din ve modernleşmenin unsurları ile ilgili düşünceleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirdiğimiz mülakatlardan elde edilen bulgular neticesinde aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır;

İlahiyat fakültesi öğrencileri toplumdan kopuk bireysel bir hayat tarzını benimsememektedirler. Toplumla iç içe, toplumu yenileyebilen ve gerektiğinde topluma müdahalede bulunabilen, toplumun sıkıntılarını görmezden gelmeyip çare arayan din eğitimcileri olarak yetişmektedirler. Öğrencilerin güncel hayatın şartlarına yönelik yaklaşımlarına bakıldığında, gündemi yakından gözlemleyen bireyler karşımıza çıkmaktadır.

Popüler kültürün günlük hayata etkileri, farklı görüşten bireylerin tercihlerine yaklaşım, kadının sosyal hayattaki konumu, mevcut İslami hükümlerin günümüz problemlerine çözüm üretmedeki yeterliliği konularını kapsayan mülakat formunda katılımcılardan elde edilen veriler göstermektedir ki; ilahiyat fakültesi öğrencileri, modernleşen hayat şartlarına aldıkları din eğitiminin etkisiyle de bilinçli bir yaklaşım sergilemektedirler. Nitekim dini hayatın gerektirdiği ölçüleri ihlal etmeden günümüze hitap eden bir yaşam tarzının nasıl olması gerektiğini öğrenme ve öğretme hedefi taşımaktadırlar.

¹²³ Cebeci, *a.g.e.*, s. 142.

Çalışmada test edilen “ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin modernleşmenin unsurlarına yönelik yaklaşımlarında fakültede aldıkları din eğitiminin etkili olduğu” temel hipotezi, çalışmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplara göre doğrulanmıştır.

Sonuç olarak, İlahiyat Fakültesi’nden mezun olan öğrencilerin ülkemizdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında etkin görev alacak olmaları sebebiyle din ve modernleşmenin unsurlarına yönelik bakış açıları önem arz etmektedir. Aldıkları din eğitimi, modernleşmenin de etkisiyle sürekli değişen ve gelişen hayat şartlarına dini değerlere zarar vermeden nasıl uyum sağlamak gerektiği noktasında yön göstermektedir. Bu bağlamda çalışmamızda belli değişkenler açısından İlahiyat öğrencilerinin din ve modernleşme algılarının belirlenmesinin, benzer çalışmalara katkı ve yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların mülakat sorularına verdikleri cevaplar ve yapılan gözlemler doğrultusunda şunlar önerilebilir:

1) Elde edilen bulguların geçerliliğini ölçebilmek için ek çalışmaların yapılması gerekmektedir. Özellikle Türk Modernleşmesinin güncel durumu ve yükseköğretimde din eğitime yansımaları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu yöndeki çalışmaların artması iki değişken arasındaki ilişkiyi analiz ederken daha sağlıklı ve somut veriler ortaya konmasına yardımcı olacaktır.

2) Türkiye koşullarında modernleşme algısını ölçebilecek bir ölçme aracının bulunamaması önemli bir eksikliktir. Bu nedenle zorunlu olarak kendi araştırmalarımız ve çalışmalarımız neticesinde oluşturduğumuz mülakat formu tercih edilmiştir. İleriki çalışmalarda Türkiye koşullarına daha uygun olabilecek ölçekler geliştirilebilir.

3) Öğretmenlik ve din hizmetleri gibi alanlarda istihdam edilen ilâhiyat mezunlarının mesleki ve toplumsal rolleri hesaba katıldığında, ilahiyat fakültelerinde verilen güncel eğitim programlarının içeriğinin ne derece yeterli olduğu analiz edilmelidir.

4) Genel olarak bütün eğitim sistemimizin özel olarak ise din eğitiminin teorideki ve uygulamadaki problemleri incelenirken, dikkatleri mevcut hayat şartlarına çevirmek yapısal ve işlevsel bazı problemlerin çözümüne önemli katkılar sunabilecektir.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, Yusuf. *Kitle Toplumunun Açmazları Kültür Endüstrisi*, 1. Basım, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.
- AGRAS, Nurdal. *II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri ve II. Mahmud'un Eğitim Öğretim Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2010.
- AKŞİT, Bahattin - COŞKUN, Mustafa Kemal. "Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Ed. Yasin Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 394-410.
- AKYILDIZ, Ali. "Tanzimat", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, 2011, ss. 1-10.
- AKYÜREK, Süleyman. "İ.H.L. Meslek Dersi İle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Eğitim- Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2012, C. 10, S. 23, ss. 7-47.
- ALTAŞ, Nurullah "Din Eğitiminde Çağdaş Konular", *Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Din Eğitimi*, Ed: Mustafa, Köylü, 1. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2012.
- ALTUNIŞIK Remzi – COŞKUN, Recai – BAYRAKTAROĞLU, Serkan - YILDIRIM, Engin. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, 4. Basım, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2005.
- AMİN, Samir. *Modernite, Demokrasi ve Din Kültüralizmlerin Eleştirisi*, Çev: Fikret Başkaya, 3. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul, 2020.
- ARSLAN, Tuğba. *Türkiye'de Din Eğitiminde Geç Kalmışlık ve Yeni Yönelimler: Sosyolojik Bir Analiz*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- ARSLANTÜRK, Zeki. *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, 7. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008.
- ASLAN, Mehmet Selim. "Günümüz Fıkıh Problemlerinin Çözümünde Tahrir Yöntemi ve İşlevselliği", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 25(2), 2014, ss. 108-135.
- AYDIN, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2007.
- AYDIN, Muhammet Şevki. *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Ve İstihdamı*, 3. Baskı, dem yayınları, İstanbul, 2016.
- AYTEKİN, Arif. "Osmanlı Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, Aralık 2013, ss. 313-329.
- BALTACI, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.5, S.2, 2019, s.380.
- BAUDELAİRE, Charles. *Modern Hayatın Ressamı*, Çev: Ali Artun, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- BAUMAN, Zygmunt. *Modernlik ve Müphemlik*, Çev: İsmail Türkmen, 3. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- BEYDİLLİ, Kemal. "Nizâm-ı Cedid", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, ss.175-178.

- BEYDİLLİ, Kemal. “II. Mahmud”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, ss. 352-357.
- BEYDİLLİ, Kemal. “III. Selim”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, 2009, ss. 420-425.
- BİLGİN, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991.
- BİLGİN, Vejdî. “Popüler Kültür Ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 2003, ss. 193-214.
- BLACK, C. Edwin. “Change as a Condition of Modern Life”, *Modernization: The Dynamics of Growth*, Ed. Myron Weiner, Voice of Amerika Forum Series, 1966.
- CALÎNESCU, Matei. *Modernliğin beş yüzü: modernizm, avangard, dekadans, kitsch, postmodernizm*, çev. Sabri Gürses, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2013.
- CEBECİ, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- COŞKUN, Ali. *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, 2. Baskı, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.
- COŞKUN, Kemal. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Din Anlayışı ve Sosyal Değerler Algısı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.
- ÇELİKOĞLU, Nalan. *Türkiye’de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- DEMİREZEN, İsmail. “Türkiye’de Muhafazakâr Kesimin Değişen Hayat Tarzı”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, Aralık 2016, ss. 248-559.
- DEMİRPOLAT, Anzavur - AKÇA, Gürsoy. “Osmanlı Toplumunda Modernleşme ve Ulema”, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 36, 2008, ss. 119-132.
- DEREN, Seçil. “Kültürel Batılılaşma”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, ed. Uygur Kocabaşoğlu, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- DOĞAN, Recai “Cumhuriyet Döneminde Dini Yükseköğretimin Tarihsel Gelişimi”, *Demokrasi Platformu Dergisi*, C.11, S. 37, 2022, ss. 176-211.
- EKİZ, Durmuş. *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- ERSOY, Rukiye Hilal. *Türkiye’de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012.
- EV, Halit, “Din Eğitimi”, *Yükseköğretimde Din Eğitimi*, Ed: Mustafa, Köylü, Nurullah, Altaş, 2. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012.
- FEROĞLU, Necla. *İslam ve Modernite*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007.
- GENCER, Bedri. *İslam’da Modernleşme (1839-1939)*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.
- GİDDENS, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*, Çev: Ersin Kuşdil, 7. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- GİDDENS, Anthony. *Sosyoloji (8. Edisyon)*, Çev: Emine Arzu Kayhan, 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2019.
- GÖKBERK, Macit. *Felsefe Tarihi*, 32. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2019.
- GÖKÇE, Orhan. *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2006.

- GREGORY, Schraw – LORİ, Olafson. “Teachers’ Epistemological World Views and Educational Practices”. *Issues in Education* 8/2, 2002, pp. 99–149.
- HARVEY, David *Postmodernliğin Durumu*, Çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- HAYTA, Necdet – ÜNAL, Uğur. *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri*, Başak Matbaacılık, Ankara, 2003.
- HOLLİNGER, Robert *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler/ Tematik Bir Yaklaşım*, Çev: Ahmet Cevizci, 1. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1994.
- İNALCIK, Halil. *Turkey and Europe in History*, 2. Baskı, Eren Yayınları, İstanbul, 2006.
- İPEK, Fatih. “Niteliksel İyileştirme Süreçlerinde Yüksek Din Öğretiminde ‘Bilgi Anlayışı’ ve ‘Bilgi Akışı’ Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2022, ss. 18-50.
- KANBUROĞLU, Betül Ü. *Popüler Kültür Din Eğitimi İlişkisi: İ.H.L. Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- KARAKAYA, Handan. “Türkiye’de Dindar Burjuva ve Kadın”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, Sayı. 2, 2018, ss. 211-229.
- KARAL, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.
- KARATEPE, Şükrü. “Şehir Kültürü ve Hemşehrilik Bilinci”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C.2, S. 8, Mart- Nisan 1996, ss. 291-293.
- KILIÇ, Ahmet Faruk – AĞÇOBAN, Sıddık. “Gelenek ve Modernizm Bağlamında İslam”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 28, 2013, ss. 223-242.
- KIZILÇELİK Sezgin– Erjem Yaşar. *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1994.
- KİRMAN, Mehmet Ali. *Din ve Sekülerleşme*, Karahan Yayınları, Adana, 2005.
- KODAMAN, Bayram. *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- KUMAR, Krishan. *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Dost Kitabevi Yayınları, Çev: Mehmet Küçük, Ankara, 2004.
- MARDİN, Şerif. *Türkiye’de Din ve Siyaset*, 2. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- MARDİN, Şerif. *Türk Modernleşmesi*, 26. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- MARSHALL, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- ÖCAL, Mustafa, *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV yayınları, Ankara, 1990.
- ÖZCAN, Zeynep. *İnönü Dönemi Dini Hayat*, Dem Yayınları, İstanbul, 2015.
- SAFA, Mustafa. “Ağrı Medrese Öğrencilerinde Modernleşme Algısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 63, Nisan 2019, ss. 1277- 1287
- SAYGIN, Arda Umut. “Anthony Giddens’in Sosyolojisinde Modernliğin Boyutları”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 2, 2016, ss. 69-80.
- SEVİL, Muharrem. *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2005.

- SEYİDOĞLU, Halil. Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, 9. Basım, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- SOYAK, Ercan. *Popüler Dindarlık Düzeyinin Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (Battalgazi Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2013.
- TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1. Baskı, 2010, İstanbul, 39. Cilt, ss. 420-422.
- TEKELİ, İlhan. “Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- TEZCAN, Mahmut, *Sosyolojiye Giriş Temel Kavramlar*, Bilgi Basım Merkezi, Ankara, 1991.
- TOURAİNE, Alain. *Modernliğin Eleştirisi*, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Hülya Tufan, İstanbul, 2002.
- TURNER, Bryan S. *Max Weber ve İslam*, çev. Yasin Aktay, Vadi Yayınları Ankara, 1991.
- ORTAYLI, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÖCAL, Mustafa. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, 1998, ss. 241- 268.
- ÖZCAN, Abdulkadir. “Eşkinici Ocağı”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995.
- YILDIRIM, Rüveyda Nida. *II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2006.
- WAGNER, Peter. *Modernliğin Sosyolojisi*, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

EKLER

Ek 1: Araştırmada Kullanılan Mülakat Formu

MÜLAKAT FORMU

Saygıdeğer Öğrenciler,

Elinizdeki mülakat formu “**Türk Modernleşmesinin Yükseköğretimde Din Eğitimi Etkisi**” isimli yüksek lisans tezine veri sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu çerçevede toplanan bilgiler, sadece bu tez için kullanılacak, başka bir amaca hizmet etmeyecektir. Bu nedenle yalnızca doğru olduğuna kesin inandığınız bilgi ve gözlemlerinizi bu mülakat yoluyla bizlerle paylaşmanız bu çalışmaya çok ciddi bir katkı sağlayacaktır. Araştırmanın sonuçlarının güvenilir olabilmesi, sizin mülakata doğru ve samimi bir şekilde cevap vermenize bağlı olacaktır. Yapacağınız katkılar için şimdiden teşekkür ederim.

DANIŞMAN

Yüksek Lisans Öğrencisi

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Merve ERÇOBAN

1. Cinsiyetiniz nedir?

a) ☐ Kadın

b) ☐ Erkek

2. Aylık ortalama geliriniz ne kadar? (Hane geliri) :

a) ☐ 1.000- 2.000

b) ☐ 2.001- 4.000

c) ☐ 4.001-7.500

d) ☐ 7.501- 12.500

e) ☐ 12.501- 20.000

f) ☐ 20.001 ve üzeri

3. Üniversiteye başlamadan önce nerede ikamet ediyordunuz?

- a)() Köy-Kasaba
- b)() İlçe
- c)() İl
- d)() Büyükşehir

4. Halen nerede ikamet ediyorsunuz?

- a)() Ailemin yanında
- b)() Akraba yanında
- c)() Yurt-kur yurdunda
- d)() Özel yurttta
- e)() Arkadaşlarla tuttuğum evde
- f)() Diğer

5. Annenizin eğitim düzeyi nedir?

- a-() Herhangi bir öğretim kurumundan mezun değil
- b-() İlkokul
- c-() Ortaokul
- d-() Lise
- e-() Ön Lisans
- f-() Lisans
- g-() Yüksek Lisans ve +

6. Babanızın eğitim düzeyi nedir?

- a-() Herhangi bir öğretim kurumundan mezun değil
- b-() İlkokul
- c-() Ortaokul
- d-() Lise
- e-() Ön Lisans
- f-() Lisans
- g-() Yüksek Lisans ve +

7. Babanızın mesleği nedir?

- a-() Çiftçilik- Hayvancılık
- b-() Esnaf
- c-() Memur
- d-() Öğretmen
- e-() Polis
- f-() Doktor
- g-() Avukat
- h-() Özel Sektör
- ı-() Diğer

8. Annenizin mesleği nedir?

- a-() Ev Hanımı
- b-() Esnaf
- c-() Memur
- d-() Öğretmen
- e-() Polis
- f-() Doktor
- g-() Avukat
- h-() Özel Sektör
- ı-() Diğer

9. İlahiyattan önce herhangi bir dini eğitim aldınız mı? Aldıysanız nereden?

10. Popüler kültürün günlük hayata etkileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

11. Moda algınızı, giyim tarzınızı hangi unsurlar etkiliyor?

12. Arkadaşlık kurduğunuz\ kuracağınız kişilerin dindar olup olmaması sizin için önemli midir? Neden?

13. Kadınların sosyal hayatta aktif olmaları hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

14. Türkiye dışına seyahat ederseniz nereye gitmek istersiniz?

15. Bidat ve hurafe olarak gördüğünüz uygulamalar nelerdir?

16. İslam'ın mevcut hükümlerinin günümüz problemlerine çözüm üretmede yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

17. Siz öğretmen olduğunuzda yukarıda belirtilen konular çerçevesinde nasıl bir din öğretimi verilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?

Ek 2: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 11.04.2022-91893

T.C.	
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:04	KARAR TARİHİ: 08.04.2022
KARAR 2022/131	
Üniversitemiz İslami İlimler Fakültesi öğretim elemanı Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Merve SARITAŞ), "Türk Modernleşmesinin Yükseköğretimde Din Eğitime Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır	
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	
Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Doğrulaması

<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BSD5TKZKES&eS=91893> adresinden yapılabilir.

